

תנובות שדה

גליון מספר 1
תמוז התשנ"ה

בהוצאת

המכון למצוות התלויות בארץ

בית עוזיאל

כ ת ו ב ת
מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון - מיקוד 99794
טלפקס: 08 - 214829

החברת הו"ל בסיוע
המועצה האזורית גזר
עמותת מעייני ההתישבות

©

כל הזכויות שמורות

תוכן הענינים

5		* מאמר מערכת
7	מרן הראשון לציון
רבי עובדיה יוסף שליט"א	* מכתב תשובה בדין אתרוג
שגדל בעציץ שאינו נקוב
8	הראשון לציון הגאון
רבי אליהו בקשי דורון שליט"א	* גידול ושיווק ערבות
למצווה בעציצים.
14	הגאון רבי שלמה עמאר
שליט"א, אב בית הדין
הרבני - פתח-תקוה	* שיעור להפרשת חלה
27	הרב ש.ז. רווח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל
ויז"ר המכון.	* כשרותו של אתרוג הגדל
בעציץ שאינו נקוב והמסתעף.
42	אגרנום יהורם דנינו הי"ו
המכון למצוות התלויות בארץ	* סוגי המצעים המשמשים
לגידול צמחים במיכלים.
44	אגרנום שמעון אילוז הי"ו
רכז לשכת הדרכה	* גידול ירקות במבנים.
46	הרב ש.ז. רווח שליט"א,
הרב המקומי בית עוזיאל
ויז"ר המכון	* פרט ועוללות בכרם
50		* מהנעשה בבית המדרש ובמכון.

מ א מ ר מ ע ר כ ת

דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבנו ליכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנאמר: „לכן אחלק לוי' וגוי' (סוטה י"ד ע"א).

מרע"ה רבן של ישראל, בחיר הנביאים שהעיד עליו הקב"ה „פה אל פה אדבר בו", לא הסתפק בעשיית המצוות כולן אלא נתאוה והתחנן לפני הקב"ה כמנין ואתחנן תפילות כדי שיכנס לא"י, ע"מ לזכות לקיים את המצוות התלויות בארץ. ולא נחה דעתו עד שהבטיחו הקב"ה מעלה אני עליך כאילו עשיתם. וח"ו שמרע"ה עבד את בוראו ע"מ לקבל פרס, אלא, כותב המהרי"ץ חיות (בפיי לסוטה שם), „מה שאמרו ששכר מצוה מצוה, דכל ענין העבדות נערך בכל עת להשגה וכל מה שהוא חכם ומבין יותר מגדולת יוצר כן תרב השמחה, עת כי זכה למלאת רצונו יתברך, והמצוה בעצמה היא השכר ומשה נתאוה לא"י כדי לקיים מצוות התלויות בה ופעולות אלו המצוות יהיו שכרם אשר זכה למלאת רצונו יתברך. ומזה הצד אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש לקבל שכר עשיית המצוה, דהמצוות בעצמם שכרם אתם. מעלה אני עליך כאילו כבר עשיתם, והרצון בעצמו מספיק" עכ"ל.

וב"ה אחרי שנות גלות זכינו לשוב לארץ ישראל להתישב בה, ולקיים בה „ונטעתם כל עץ מאכל" ועי"כ ליישם את שאיפתו של מרע"ה לקיים את המצוות התלויות בה.

ואמנם הלכות אלו טעונות לימוד רב הן בידע הלכתי רב והן בידע מקצועי ע"מ להבין ולהגיע לאמיתותה של הלכה. וב"ה זכינו „בבית מדרש גבוה ללימוד תורת א"י ובמכון למצוות התלויות בארץ" להיות חלק מאותם ת"ח שיושבים והוגים בתורת א"י ע"מ לידע כיצד ליישם הלכות אלו הלכה למעשה בשטח החקלאי, וביחוד תוך שימת דגש מיוחד לפסקיו של מרא דארעא דישראל מרן השו"ע, ולפסקי כל הרבנים ההולכים בדרכיו.

זכינו וכל המפעל הקדוש זה מתנהל תחת חסותו של מורנו ורבנו מרן הראשון לציון הגר"ע יוסף שליט"א, שמורה לנו את הדרך שנלך בה. יהי"ר שהי יאריך ימיו ושנותיו מתוך בריאות גוי"נ וימשיך להורות לעם את דבר ה'. רבות הן המטרות להוצאת חוברת כזו, אך המטרה העקרית היא להביא לפני הצבור שמתעניין בנושאים האלה את הד"ת שנתחדשו במסגרת המכון וביהמ"ד ולקשר בין המכון לאותם חקלאים עובדי אדמה ע"מ שידעו את הדרך שבה ילכו.

בנוסף למאמרים הלכתיים של הרבנים, והמאמרים המקצועיים של הצוות המקצועי, נביא בע"ה בסוף כל חוברת, מדור „מהנעשה במכון וביהמ"ד". ומטרתו לספר לך הקורא את הפעילויות שנעשו במסגרת המכון, ובמסגרת המחלקה ההלכתית. וכ"ז ע"מ לתת לך את הקשר הרציף עם כל פעולה מכובדת שנעשית על ידי המכון ובית המדרש.

תקותנו בע"ה, שהחוברת תצא לאור אחת לחדשיים תמידין כסדרן, ובשמחה נקבל הערות והארות של צבור הלומדים שמתוך משא ומתן של הלכה תצא האמת לאור עולם.

ביקרא דאורייתא

ה מ ע ר כ ת

מכתב תשובה ממרן הראשון לציון שליט"א על כשרותו של אתרוג שגדל בעציץ שאינו נקוב

לאחר קבלת השאלה בענין אתרוג שגדל בעציץ שאינו נקוב, ולאחר העיון וסיכום הדיון בענין הזה. הפנינו את השאלה בצירוף הסיכום כפי שנראה לעני"ד לפני מרן שליט"א.
ולחלו תשובתו

לכבוד

דידי היקר והנעלה הרה"ג האפורסם כשיית רבי שניאור זלמן ריזח שליט"א.

שמח אני מאד שנפתח אבן אצילות התלויות בארץ, לפי פסקי ארן השו"ע שאנו הולכים לאורו.
תתקנה ידכם להגדיל תורה ולהאדירה.

בדבר שאלתנו על אתרוגים שגדלו בעציץ שאינו נקוב אם הם כשרים לאצילות
ארבעת האינים;

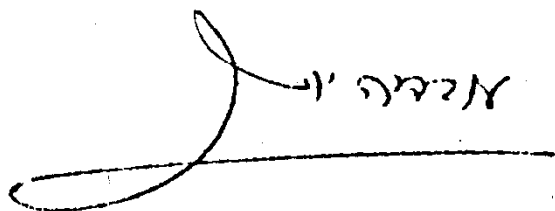
אפשר לברק לכתחילה על אתרוגים אלו שגדלו בעציץ שאינו נקוב.
בין אם העציץ של חרס, בין של עץ. וכן הדיון בעציץ שאינו נקוב של אמת.
ואם נאסן יוצא לחול יש להתיר בשופי.

ויהי רצון שכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

בכבוד רב

ובהרכת התורה

אברהם יוסף

הרה"ג רבי אליהו בקשי דורון שליט"א
הראשון לציון - הרב הראשי לישראל.

גידול ושווק ערבות למצוה בעציצים

לאחר מחקר וניסיונות הצליחו חקלאים בגליל לגדל עץ ערבה קטן בעציץ ניד, ובו כעשרים בדי ערבות רעננות וטריות, התועלת בעציץ זה מרובה, מאחר ובידי הקונה יהיו ערבות כדי צורכו לכל ימי החג, ובכל פעם שהערבות שבידו יכמשו יוכל לקטוף מהעציץ שבידו ערבות טריות. כמו כן ניתן יהיה לספק את העציץ מבעוד מועד אפילו לקהילות ישראל הנמצאות במקומות מרוחקים בעולם. הכדאיות הכלכלית נבדקה, והתברר שניתן להפיק מהענין רווחים נאים, אשר יהיו מקור פרנסה לחקלאים ויסייעו בקיום מצות ישוב ארץ ישראל.

כיון שבמצות ארבעת המינים עסקינן שמצוותן בהדר, וההידור אינו רק בצורה ובטיב המינים, אלא בעיקר בכשרותן מבחינה הלכתית, נשאלנו לא רק האם כשרות הערבות לברכה, אלא בעיקר אם כשרות הן לכל הדעות, בכדי שניתן יהיה לשווקן אף למהדרין המקפידים על ההידורים והחומרות.

א. לגדל הערבה בעציץ נקוב. והנה אף על פי שגידול ערבה בעציצים שיטה חדשה היא, השאלה אינה חדשה וכבר דנו בה הפוסקים, בקיצור שולחן ערוך סימן קל"ו סעיף ב' כתב "והגדלים במידנתינו צריכים לדקדק בם, אם אינם מורכבים ואם לא גדלו בעציץ שאינו נקוב", משמע שפוסל הדס הגדל בעציץ שאינו נקוב לברכה, בחיי אדם כלל קני"ב סעיף ב' כתב "אם גדל בעציץ שאינו נקוב צ"ע", ובביאורו בנשמת אדם שם דן בזה ונטה להתיר, ואף הביא ראיות לדבריו, ואף על פי כן סיים בצ"ע למעשה. אולם בשדי חמד אסיפת דינים מערכת ד' מינים סימן ג' אות א' הביא דעת פתח הדביר ח"ב ס"י ר"ג שכתב להתיר, ובקונטרס הכללים מערכת הלמ"ד כלל קמ"א אות מ"א הביא דברי הקרן אורה במנחות ע"י שהוכיח שאין חשש בזה. ובערוך השולחן ס"י תרמ"ה סעיף כ"א כתב ז"ל "יש מקומות שנוטעים לולבים והדסים בכלים מלאים עפר בתוך הבית ונוטלים הדסים ולולבים אלו למצוות ארבעת המינים בסוכות, ויש מי שמסתפק בזה", וכונתו לדברי החיי אדם שהבאנו לעיל.

ואחר שהוכיח שאין לחשוש סיים "ומנהג ישראל תורה הוא ושפיר עבדי". אי"כ מה שהשאר חיי אדם בצ"ע, פסק הערוך השולחן בברור לקולא, ואף העיד שכך המנהג, ומנהג ישראל תורה.

אולם הלכה למעשה כיוון שבמצוות ארבעת המינים עסקינן שמצותה בהדר נכון לגדל

הערבות בעציץ נקוב על מנת שלא יהיה בהם שום חשש, וישווקו כמהודרים, לצורך זה יש לגדל את הערבות בעציצים שבתחתיתם נקב של כשניים וחצי סנטימטר, והעציצים יגדלו בצמוד לקרקע ולא על שולחנות או מצע מנותק, במידה והגידול צמוד לקרקע יגרום להרשה שאינה רצויה, או לעשבים שאינם רצויים, אפשר להניח את העציצים בגובה של פחות מעשרה טפחים, על גבי רשתות והנקב פתוח ורואה פני הקרקע, או על מצע מנותק, בתנאי שינקבו בו נקבים המבטלים אותו לקרקע. המשתלות יכולות להיות בחממות אטומות, משום שאין כל חסרון בארבעת המינים אם יגדלו בתוך הבית, ונחשבים עץ כדין עצי ערלה הגדלים בבית. וכן אין כל חסרון בניידות העצים לאחר גידולם, וגם אם יסתמו הנקבים לאחר מכן, הערבות כשרות לברכה ללא חשש, זאת העצה למעשה. באשר להלכה בערבות הגדלות בעציץ שאינו נקוב, נראה ששאלה זו יסודה בהבנת ההלכה בדין עציץ שאינו נקוב לגבי איסור ערלה, ולפי שלהלכה זו נפק"מ לבעיית המשתלות בימינו, אמרתי אקום ואשנה פרק זה.

ב. החבדל בחלכה בין העציצים הגידול בעציצים והחילוק בין עציץ נקוב לשאינו נקוב, נזכר בהלכה בחיוב תרומות ומעשרות (דמאי פ"ה מ"י), בביכורים (מנחות פד;), וכן באיסור עבודת קרקע בשביעית, בעציץ נקוב החיוב בכל אלה מן התורה, ואילו בעציץ שאינו נקוב אינם חייבים, משום שמצוות אלה נוהגות רק בארץ ישראל, עציץ נקוב נחשב מחובר לקרקע והגדל בו גדל בארץ ישראל, ואילו עציץ שאינו נקוב המנותק מהאדמה, אין בו חיוב המצוות התלויות בארץ. חסרון זה לא קיים במצוות ארבעת המינים, לפי שגם אתרוג הדס וערבה הגדלים בחו"ל כשרים למצווה. החילוק בין העציצים נזכר גם באיסור קוצר וזורע בשבת (שבת צ"ה), בדין הכשר טומאת אוכלין (שם), ובדין סכך לסוכה (ירושלמי כלאים פ"ז ה"ו ובמפרשים שם), בעניינים אלה עציץ נקוב נחשב מחובר לקרקע. ואילו עציץ שאינו נקוב נחשב מנותק ותלוש. וכן הגדל בעציץ נקוב אינו מקבל טומאת אוכלין לפי שמחובר הוא לקרקע, ובעציץ שאינו נקוב דינו כתלוש. וכן לגבי סוכה אין לסכך בעציץ נקוב משום שאין מסככין במחובר, ואילו בעציץ שאינו נקוב מותר לסכך מן התורה. גם חילוקים אלו אין בהם השלכה לארבעת המינים, לפי שאין הלכה המחייבת שיגדלו במחובר לקרקע.

ונראה שיש לדמות דין ארבעת המינים לאיסור ערלה הנוהג בין בארץ בין בחו"ל, והתנאי לחלות האיסור הוא נטיעה של עץ, ואעפ"כ יש חילוק בהלכה בין עץ הגדל בעציץ נקוב לשאינו נקוב, מחילוק זה נוכל להקיש להלכה, לדין ארבעת המינים.

ג. איסור ערלה בעציץ שאינו נקוב. כתב הרמב"ם בפרק י" מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' חי"הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות", וכך פסק מרן בשו"ע יו"ד סימן רצ"ד סעיף כ"ו. והנה הרמב"ם לא חילק בין עציץ של עץ לעציץ של חרס, וסתם שכל נטיעה בעציץ שאינו נקוב חייבת בערלה, לפי שדינם כארץ לאילנות. אולם אין ללמוד מהלכה זו שבאילנות אין צורך בחיבור לקרקע, וכל עץ חייב בערלה גם אם תלוש הוא, שהרי בפירוש כתב הרמב"ם שעציץ שאינו נקוב הרי הוא כארץ לאילנות. טעם ההלכה נאמר בירושלמי (ערלה פ"א ה"ב) "הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה רבי יוסי אומר מפני שהשרשים מפעפעין בו, רבי יונה מפיך לישנא כלי חרס עומד בפני שורשין". ומבואר שעציץ שאינו נקוב חייב בערלה משום שבמציאות כנקוב הוא, וכהגדרת הרמב"ם ש"דינו כעץ לאילנות", ולפ"ז בעציץ שאינו נקוב עמיד ולא חדיר, הגדל בו פטור מערלה.

בבאור דברי ירושלמי נחלקו המפרשים, האם הטעם הוא שהרששים ינקבו את העציץ ועל כן דינו כעציץ נקוב, או שאף על פי שהעציץ ישאר לעולם אינו נקוב, שרשי האילן בכוחם לינוק דרך דפנות העציץ ודין הגדל בהם כגדל בקרקע. ונפק"מ בין השיטות, לדעה ראשונה הדין שעציץ שאינו נקוב באילנות נחשב כנקוב אינו רק לגבי ערלה, אלא גם להלכות שבת, תרומות מעשרות, והכשר אוכלים, לפי שע"י הרששים עתיד הוא להינקב. אולם לדעה שהחיוב בערלה נובע מכך שהרששים מפעפעים ויונקים מדפני העציץ, הלכה זו אמורה רק לגבי ערלה שמספיקה יניקת הרשש להחשב כעץ, ולא לענין תרומות ומעשרות והכשר אוכלים, שבהם צריך שהעציץ יהיה מחובר ובלתי מנותק מהקרקע. כמו כן נפק"מ באיזה עציץ אמורה ההלכה, בעציץ שאינו עמיד כנגד הרששים ויש בכח הרששים לינוק בו, כמו עציץ חרס או אפ"י בעציץ עמיד שאין הרששים יכולים לינוק בו מהקרקע, והנפק"מ בימנו לעציצים מנליון שהוא בדרך כלל אטום מאוד, ואעפ"כ יכול להבקע על ידי הרששים. והנה אפשר לומר ששאלה זו היא המחלוקת בירושלמי, בטעם ההלכה שעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ודעת רבי יוסי היניקה על ידי הרששים שמפעפעים בו היא הנותנת לעציץ דין כארץ לגבי אילנות, ואף על פי שעציץ ישאר לעולם אינו נקוב. ואילו לדעת רבי יונה הטעם הוא מפני שהחרס אינו עומד בפני הרששים וניקב במשך הזמן, והדברים מדויקים בדברי רבי יונה שהזכיר בדבריו כלי חרס.

המשנה למלך בהלכות ביכורים פ"ב ה"ט דן בארוכה בדין עציץ שאינו נקוב, ומחלק בין עציץ חרס לעציץ עץ, ומביא בזה זעות שונות להלכה למעשה, אף על פי שהרמב"ם כתב שנטיעה בעציץ שאינו נקוב חייבת בערלה, ולא חילק בין סוגי העציצים. לאור דברי הירושלמי והטעמים שנאמרו, פסקו רוב הפוסקים שבעציץ אטום שאינו חדיר כלל כדוגמת עציצים ממתכות הנוטע בהם פטור מערלה. וכ"כ החזון איש בדיני ערלה סוף ל"ב וז"ל "נטע בעציץ שאינו נקוב אם הוא של חרס חייב בערלה וברבעי מן התורה, ואם הוא של מתכת אינו אלא מדרבנן. ואע"פ שרמב"ם סתם בזה, החזו"א בהלכות ערלה סימן א' ס"ק ט"ז הביא דברי האור זרוע והרא"ש שחילקו בזה במפורש. הגר"ש ישראלי שליט"א בספרו חמדת בנימין סימן ב'. וכן במאמר שפורסם בברקאי כתב שבעציץ שאינו נקוב של מתכת אין איסור ערלה מדרבנן, דלא כחזון איש וז"ל. ודייק דבריו מהרא"ש והאור זרוע. והביא ראיה מדברי הגרש"ז אוירבך זצ"ל בכרם ציון שאין לדמות הגזירות, ואע"פ שגזרו מדרבנן על תרומת בעציץ שאינו נקוב, אין הכרח שגזרו כך גם בערלה. פסיקה זו מביא הגר"ש ישראלי כפתרון, לגידולים חדשים של עצים המניבים פירות כבר בשנים הראשונות בדרך שגידול צפופה של עצים גמדיים, שבהם כל היבול ערלה, ונטיעתם בעציץ מתכת תתיר את איסורם גם מדרבנן.

אולם הגרש"ז אוירבך כתב בתשבה להיתר זה, שחושש הוא לדברי הרמב"ם שלא חילק כלל בין סוגי העציצים, וסתם שאילן הגדל בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה. וכן פסק הגר"ע יוסף שליט"א במאמר שפורסם בקונטרס פרי הארץ שהרמב"ם סתם שכל עציץ שאינו נקוב חייב בערלה. וכן כתב בצ"ח אליעזר ח"א סוף סימן י"ט שכל עציץ שאינו נקוב חייב בערלה מן התורה. והנה בתוספתא ערלה פ"א ה"ג מבואר "נזרעו בעציץ שאינו נקוב נשבר וחזר וזרעו בעציץ נקוב אם יכול לחיות חייב ואם לאו פטור", מבואר לכאורה שיש פטור של עציץ שאינו

נקוב גם בערלה. אולם פירושים רבים נאמרו בביאור תוספתא זו וגירסותיה, וכבר האריך בזה במנחת שלמה סימן ע'. ובקונטרס פרי הארץ במאמרו של הרה"ג קלמן כהנא זצ"ל. ובמכתבו של הגר"ש וואזנר שליט"א שפורסם שם. וכן החזו"א בהלכות ערלה סימן ב' פירש דברי התוספתא באופן אחר, על כן אין להסתמך על התוספתא.

ואפשר לבאר הרמב"ם והשו"ע באופן אחר, שבכל עציץ שאינו נקוב חייב בערלה מן התורה, גם בעציץ מתכת שודאי אינו חדיר, והטעם כדברי הירושלמי מפני שהשרשים מפעפעים, וביאור הדברים לא משום שהשרשים יונקים או חודרים דרך העציץ, אלא שבכוח השרשים להתפשט ולמצוא את הדרך להאחו בקרקע, וגם אם יהיו חסומים בעץ או מתכת או כל חומר שהוא השורשים יתפשטו, ואפילו יעלו כלפי מעלה וימצאו את הדרך להאחו בקרקע, ובעינינו ראינו שורשים המתפשטים כלפי מעלה, עוקפים סלעים ומוצאים את הדרך להאחו בקרקע. ועל כן כל נטיעה של אילן גם בעציץ שאינו נקוב נחשבת כנטיעה לעיני ערלה, לפי שסופה שהשורשים יפעפעו לקרקע, וזו שיטת הרמב"ם והשו"ע שלא חילקו בין סוגי העציצים. ויתכן שהרמב"ם פוסק בזה כר' יוסי בירושלמי שם, ואילו התוספתא כסברת ר' יונה שדווקא חרס אינו עומד בפני השורשים אבל בשאר עציצים אין דין ערלה בעציץ שאינו נקוב.

לאור הדברים שכל נטיעה בעציץ שאינו נקוב הרי היא כארץ לאילנות פסק בפתח הדבר שם להתיר גם ארבעת המינים בעציץ שאינו נקוב, שהרי עצים הם, וגם אם ינטעו בעציץ שאינו נקוב השורשים מפעפעים, ודינם כנטועים בארץ.

אולם, כיוון שרוב הפוסקים מחלקים בדין ערלה בין עציץ שאינו נקוב ממתכת לעציץ של חרס, יש לחשוש לארבעת המינים שגדלו בעציץ של מתכת. אכן הדברים אמורים רק באילן הגדל בעציץ שאינו נקוב הצמוד לארץ, ויש אפשרות לשורשים להשתרש בקרקע, אבל בעציץ גבוה יותר (כסברת הריטב"א בגיטין ז' גבי עציץ נקוב העומד על גבי יתדות שדינו כמחובר רק בתוך עשרה טפחים), ודאי שיש כאן ניתוק גמור, ודינו כמנותק לגבי ערלה. ועלינו לברר מדוע אין דין ערלה באילן הגדל בעציץ שאינו נקוב, ומנין מקור הלכה זו. לפי שממנה נלמד את ההלכה לגבי ארבעת המינים.

ד. נטיעה בתלוש אינה נטיעה או שאינה בארץ. והנה אפשר לבאר הטעם שבעציץ שאינו נקוב של מתכת וכד' אין דין ערלה, משום שנאמר "כי תבואו אל הארץ" (ויקרא י"ט), והמצוה מן התורה נאמרה רק בארץ ישראל, כשאר המצוות שהם חובת קרקע ואינם נוהגות אלא בארץ. ולפי"ז הנוטע בעציץ שאינו נקוב של מתכת שאין השרשים מפעפעים בו פטור, לפי שהנטיעה לא בארץ, ואע"פ שערלה נוהגת גם בחו"ל מהלכה למשה מסיני, עכ"פ ההלכה נאמר דוגמת המצוה בארץ, וכיון שבארץ צריך שהעץ יהיה מחובר לקרקע. ה"ה בחו"ל. וראיתי שכן כתב הגר"ש וואזנר שליט"א בקונטרס פרי הארץ ערלה "דבענין בשעת נטיעה עציץ נקוב" וילפינן מכי תבואו אל הארץ ונטעתם, וזה יסוד הירושלמי לחלק בין נקוב ואינו נקוב. ואמנם במכתב של הרה"ג קלמן כהנא זצ"ל שהודפס שם העיר. שלא מצאנו מקור לזה. והדרשה של הארץ אינה מפורשת. ונראה שהכוונה כדברינו שכיון שהמצוה מן התורה בכי תבואו אל הארץ, ויסודה בחובת קרקע שאינה אלא בא"י בלבד, דין ערלה כתרומ"מ שצריך שהעץ יהיה מחובר

לקרקע וכך אמרה גם ההלכה בחו"ל. לסברא זו יש מקום לפטור כל אילן הנטוע בעש"י גם אם הועבר אח"כ לקרקע כדין אילן שניטע לפני שנכנסו ישראל לארץ, שפטור מערלה, כיון שגדל בשורש פטור. וכן כתב בבית דוד, וביאר דבריו בכרם ציון - ערלה בחלק הר צבי. ואף הגרש"ז אוירבך זצ"ל דן בסברא זו במנחת שלמה בסי' ע"ג, אע"פ שלא סמך עליה להלכה. לסברא זו אין לדמות הדין בערלה לדי' המינים משום שאין דין ארץ בארבעת המינים. בנשמת אדם שם כתב שטעם ההלכה שאילן הגדל בעש"י פטור מערלה משום דכתיב "כי תבואו אל הארץ ונטעתם", שחיוב ערלה הוא רק על עץ נטוע, ונטיעה בעש"י אינה נטיעה, לפי שמהות הנטיעה היא השתרשות העץ בארץ, ובעציץ, העץ זרוע ולא נטוע. והביא לזה מקור מהרא"ש והנה בדין זורע בשבת כתב האגלי טל ועוד אחרונים שהזורע בעש"י פטור מהתורה, לפי שאין דרך זריעה בכך. ולפ"ז ק"ו שאין דרך נטיעה אם יש מקום לחייב בנוטע מדאורייתא. וגם אם נפסוק כדעת אחרונים שהזורע בעש"י חייב בזריעה מדאורייתא, יש לחלק בין זורע לנוטע לפי שזריעה מטבעה לא מחייבת קביעות והשתרשות בקרקע, אבל נטיעה עצם טבעה ומהותה הוא בהשתרשות בקרקע, ובעש"י אין שם נטיעה כלל.

נפק"מ בין הטעמים, אם פטור ערלה בעש"י מטעם שאינה בארץ או מטעם שאינה נטיעה, אם יש למנות בשנות ערלה גם את השנים שהעץ גדל בעש"י. אם האילן בעציץ שאינו נקוב עץ נטוע הוא אע"פ שאינו חייב בערלה, אפשר למנות את שנותיו מעת נטיעתו בעציץ. אולם אם הפטור משום שבעציץ שא"י אין זה עץ נטוע, הרי ששנות הערלה יחשבו רק משעה שהעץ ניטע בקרקע. החזו"א בדיני ערלה סעי' ל"ב מסתפק בהלכה זו, והחמיר להלכה שלא להחשיב שנות ערלה בשתילים הנטועים בעש"י, וכך פסק הלכה למעשה הגר"ע יוסף שליטי"א בהוראות למשתלות שאין להחשיב לשנות ערלה את השתילים הנטועים בעש"י, והנה גם לטעם שבעציץ שאינו נקוב לא מקרי נטיעה, אין לפסול ארבעת המינים בעש"י לפי שלא נאמר שיש דין נטיעה במצוות ארבעת המינים.

בנשמת אדם שם מבאר דעת האוסרים את ארבעת המינים הגדלים בעציץ שאנו נקוב משום שבעינן "פרי עץ הדר" ו"ענף עץ עבות" (ויקרא כ"ג) והגדל בניתוק מהקרקע, בעציץ שאינו נקוב, אינו בגדר "עץ". ודחה סברא זו שהרי שהטעם שאין ערלה בעש"י הוא משום שאין זו נטיעה, ולא משום שאין זה עץ. ובטור או"ח סי' ר"ג ובב"י שם מבואר שהגדרת עץ היא שנותן פירות משנה לשנה, ואין גזעו מחליף, ולא נזכר שם שצריך שיהיה העץ מחובר לקרקע. והביא ראיות לדבריו שגם עץ שאינו גדל בקרקע דין עץ עליו לכל דבר, דבגמ' ירושלמי כלאיים פ"ז ה"ו אמרו חז"ל: "תני עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה ותרומתו אינה מדמעת ואין חיביבים עליה חומש, רבי יוסי בעי מהו לומר על פתו המוציא לחם מן הארץ, רבי יונה בעי כן דלעת כתלוש הוא לסכך בה". (רבי יונה מסתפק האם אפשר לסכך בעציץ שאינו נקוב). והנה כל ספיקו של ר' יוסי אינו אלא על ברכת המוציא לחם מן הארץ, לפי שלא נכון לומר "מן הארץ" על דבר שגדל בעציץ שאינו נקוב, אבל אין ספק שמברכים עליו ברכת המזון, שאינו שונה מלחם רגיל, (ועי' משי"כ בזה בגליון השי"ס וציון ירושלים על הירושלמי שם). ומוכח שעציץ שאינו נקוב דין עץ עליו לכל דבר.

ועוד ראייה מהגמ' בברכות דף מ"ז: וז"ל "אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו אין מזמנין עליו". והקשו בגמ' "טבל פשיטא", ותרצו "לא צריכא בטבל טבול מדרבנן, היכי דמי בעשי"י". ומוכח שפת הגדלה בעשי"י, אע"פ שאין זו דרך גידולה הטבעי, נחשבת כפת, וכשם שפת הגדלה בעשי"י נקראת פת לכל דבר, כך גם עץ הגדל בעשי"י שם עץ עליו. והנה את ראייה זו ניתן לדחות שכוונת הגמ' היא לברכת המזון מדרבנן אבל מדאורייתא פטור מברכת המזון. וכן בקרן אורה, מנחות דף ע"י כתב שיש להכשיר ד' מינים שגדלו בעשי"י. והביא ראייה ממה שהכשירו בגמ' מנחות פ"ד: לחם שגדל שעציץ שאינו נקוב למנחות מוכח ששם לחם עליו. וכן להוכיח ממה שאמרו בגמ' מנחות ס"ט: "חיטין שירדו בעבים כשרים למנחות" ופי' בתוסי' שהכוונה חיטין שירדו ע"י נס, הרי אע"פ שלא גדלו בארץ כלל, מ"מ מקרי לחם. ולכן הסיק שדי מינים שגדלו בעשי"י כשרים, וכן יכול לברך בורא פרי העץ על פירות שגדלו בעציץ שאינו נקוב,

ונראה שיש לחלק בין לחם וסכך שאע"פ שגדלו בעשי"י שם עליהם לעץ הגדל בעציץ שאינו נקוב, לפי שעץ מהותו בכך שהוא מושרש וגדל בארץ שלא כמו זרעים שקיומם זמני ועראי, וע"כ לחם וסכך, גם אם אינם גדלים בקרקע ומנותקים ממנה, במהותם גדולי קרקע הם ושם עליהם. אבל, עץ מטבעו קשור בקרקע וקבוע בה ועץ שאינו נטוע בקרקע אינו עץ. ואפשר לומר שאע"פ שעץ הגדל בעציץ שאינו נקוב אינו עץ אפשר לברך על פרי שגדל בו בורא פרי העץ שהברכה על הפרי, והפרי ביסודו פרי עץ הוא. גם אם פרי מסוים זה אינו פרי עץ, כפי שהגמ' בירושלמי שם הסתפקה אם אפשר לברך המוציא לחם מן הארץ על לחם שגדל בעציץ שאינו נקוב, לפי שאפשר שהברכה היא כללית על הלחם היוצא מן הארץ למרות שהלחם המסוים הזה לא יצא מהארץ ואפשר לחלק עוד בין ברכת המוציא לחם מן הארץ שאינה נכונה לגבי הגדל בעשי"י, לבין ברכת בורא פרי העץ ואכמ"ל. ולפי מה שכתבנו שהגדל בעשי"י לא נקרא עץ, בארבעת המינים שנאמר בהם "פרי עץ הדרי" ו"ענף עץ עבות" (ויקרא כ"ג), פסול הגדל בעציץ שאינו נקוב, ואין לחלק בין ערבות לשאר המינים שבערבות נאמר רק "ערבי נחלי" ולא נאמר עץ כלל. שהרי הוקשו כל המינים זה לזה.

ונפ"מ בחקירה זו, לגבי הלאו של "לא תשחית את עצה" (דברים כ'). אם נאמר שהגדל בעשי"י עץ הוא, הקוצץ אילנות שגדלו בעשי"י הרי זה בכלל לא תשחית את עצה. אולם אם אין לו דין עץ, אין בו איסור השחתה, ונפק"מ הלכה למעשה בחומרא שמחמירים שלא לקוץ אילן מאכל אפי' כשיש הפסד בדבר משום סכנה, אם יש להחמיר בזה גם בעצים המונחים בעציצים של מתכת ומניבים פירות משום שדינם כעצי מאכל, או כיון שאין גידולם בקרקע, אינם בגדר עץ כלל.

הרה"ג רבי שלמה עמאר שליט"א
 אב בית הדין - פתח תקוה

שיעור הפרשת חלה

הרמב"ם ז"ל בהלכות ביכורים (פ"ה ה"א) כתב, מצות עשה להפריש תרומה מן העיסה לכהן, שנאמר: ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. וראשית זו אין לה שיעור מן התורה אפילו הפריש כשעורה פטר את העיסה, וכו'. ובהלכה ב' (שם) כתב, ומדברי סופרים שמפרישין אחד מארבעה ועשרים מן העיסה כדי שיהיה בה כדי מתנה לכהן. שנאי תתן לו, תן לו דבר הראוי ליתן לו מתנה. ונחתום העושה למכור בשוק מפריש אחד מארבעים ושמונה וכו' עכ"ל.

והנה מתחילת דברי הרמב"ם משמע דאין שיעור לחלה מן התורה כלל ועיקר, וכ"נ גם ממ"ש בתחילת הלכה ב' ומדברי סופרים שמפרישין א' מארבעה ועשרים. אך ממה שכתב אח"ז, כדי שיהיה בה כדי מתנה לכהן שנאי תתן לו, נראה לכאורה, שמן התורה בעינן כדי נתנה לכהן, וחכמים רק קבעו את השיעור שראוי שיקרא שיש בו כדי נתנה לכהן, וזה נראה כמו סותר למ"ש בהלכה א' דאין לה שיעור מן התורה.

וראיתי למהר"י קורקוס ז"ל בפירושו שם (ה"ב) שבירושלמי נחלקו עלה תני רבי יודה אומר מפני שהנחתום עינו יפה בעיסתו, ובעה"ב עינו רעה בעיסתו (ע"כ אמרו לבעה"ב אחד מכ"ד) וחכמים אומרים לא מן השם הוא זה, אלא שהכתוב אמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרון הכהן, עשה שיתנו לכהן בכהונתו, נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי נתנה בעה"ב עיסתו מעוטה ואין בה כדי נתנה. פירוש א"כ נותן א' מכ"ד. והיא שנויה בתוספתא (פ"א ה"ו). וגם בספרי פרשת שלח לך. ובודאי דאסמכתא בעלמא היא, דהרי נתבאר דמן התורה אין לה שיעור. וכו', ורבינו תפס טעם של חכמים. עכ"ל.

ולדבריו שדרשה זו אינה דרשה גמורה רק אסמכתא בעלמא אתי שפיר דמן התורה אין שיעור לחלה כלל, אלא דינה כתרומה גדולה דחטה אחת פוטרת כל הכרי וכדברי הרמב"ם בהלכה א', ובהלכה ב' כתב השיעור שנתנו חכמים לחלה, כמו שנתנו לתרומה גדולה ולפאה ולביכורים, ומ"ש שנאמר תתן לו, הוא אסמכתא בעלמא, אבל השיעור הוא רק מדרבנן.

ואולם מלשון הרדב"ז נראה בבירור שהיא דרשה גמורה, שכתב בהלכה א', וקשיא לי כיון שחטה אחת פוטרת את הכרי, היכי מתקיים קרא שנאמר תתן לו, דבר הראוי לתתו במתנה. ואם הוא סובר ג"כ דאין זו אלא אסמכתא בעלמא מאי קשיא ליה,

היכי מתקיים קרא שנאי תתן לו, והלא אינה דרשה גמורה אלא תקנת חז"ל. אלא ודאי דס"ל להרדב"ז ז"ל, שהיא דרשה גמורה ומצוה מן התורה שיתן לכהן כדי נתינה. וכן נראה להדיא גם מתרוצו שם שכתב: וי"ל דהכי קאמרי ראשית עריסותיכם וגוי וכתביב ראשית דגנך, ללמדנו שחטה אחת פוטרת הכל, אבל אם בא לעשות המצוה כתקנה תן לו כדי נתינה, ושיערו חכמים כמה הוא כדי נתינה לכל דבר ודבר עכ"ל. הרי כמו מפורש בדבריו ז"ל שמן התורה בעינן כדי נתינה וחכמים רק שיערו והגדירו מה היא כדי נתינה, ומה שכתב ואם בא לקיים המצוה כתיקונה וכו' ר"ל שיתן את זה לכהן ובמצוה זו בעינן כדי נתינה.

ובזה נראה ליישב קושיא גדולה דהרמב"ם ז"ל הלכה ט' כתב בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת, מפרישין חלה אחת בכל ארץ ישראל אחד מארבעים ושמונה ושורפין אותה מפני שהיא טמאה ויש לה שם עיקר מן התורה עכ"ל. ולכאורה קשה דכיון שא"א לקיים מצות נתינה לכהן מפני הטומאה למה צריך להפריש אחד מארבעים ושמונה ולא מקמינן לה אדאורייתא שחטה אחת פוטרת כל הכרי, ובפרט שכל דין חלה בזמן הזה הוא דרבנן, שאין כל יושביה עליה. וכמ"ש הרמב"ם (שם הלכה ה') דאפילו בימי עזרא בא"י אינה אלא מדבריהם ע"ש.

ולפי מ"ש אתי שפיר דכיון שמהתורה בעינן כדי נתינה, י"ל דתיקנו גם בזה"ז שעומדת לשריפה, שיפריש כדי נתינה שחכמים שיערו אותו באחד ממ"ח, כדי שלא תשתכח תורת נתינת חלה לכהן, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שם (הלכה ז') שתיקנו להפריש חלה גם בחו"ל כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל. הי"נ י"ל דתיקנו להפריש שיעור של כדי נתינה שלא ישתכח דין זה. אבל אם נאמר שכל השיעור של נתינה הוא דרבנן לא היו מתקנים בזה"ז להפריש כשיעור הזה אלא כל שהוא.

שו"ר ברדב"ז (שם ה"ט) שהקשה כן וז"ל, אלא דאכתי קשיא לי דעיקר חיוב חלה שאפילו בארץ ישראל בזה"ז מדרבנן, ותו דאזלא לשריפה אמאי הצריכו להפריש אחד ממ"ח ליסגי בכל שהוא, דהא מן התורה סגי בכל שהוא, וי"ל דאע"ג דאזלה לשריפה בעינן כדי נתינה, דכתיב תתן לו. אי נמי כדי שלא תשתכח תורת חלה וכו' ע"ש. ונראה כונתו בתירוץ הראשון הוא שכיון דבעי נתינה מן התורה דכתיב תתן לו, על כן גם השתא צריך א' ממ"ח. והן הדברים שכתבתי לעיל בע"ה.

ועל פי זה יונח לנו ממה שהקשו גדולי עולם מדין זה דחלה דבעינן שיעור גם בזה"ז, וכ"פ מרן ז"ל השיע יו"ד סימן שכ"ב (סוף סעיף ד'), לההיא דפסק הרמב"ם בריש פ"ג מהלכות תרומות דבזה"ז שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה יש לו להפריש כל

שהוא לכתחלה. וכ"פ מרן ז"ל ג"כ בהלכות תרומות (סימן שלי"א סי"ט) ע"ש. ועיין בברכי יוסף בסימן שכ"ב מ"ש בזה, והגר"א ז"ל בביאורו שם (סימן שלי"א אות ל"ה) עמד ג"כ על סתירה זו, ובליקוט שם כתב שגם בסה"ת הקשה מאי שנא מחלה, ותירץ שאינו (גבי מ"ש מכזיב ועד אמנה וכו') שהן קרובים למקום טהרה, ועוד דבזה"ז אין תרומה מהתורה וכו' והגרא ז"ל כתב בזה"ל, וכל זה אין מספיק לתרץ דברי הרמב"ם וש"ע דהא הם אמרו אפילו בארץ ישראל שיעורה כל שהוא, וכן חלה ס"ל ג"כ דרבנן ופסקו שגם בזה"ז יש לה שיעור ועיין שלי"ה שדחקם. עכ"ל.

ומרן החזו"א ע"ה בהלכות שביעית (סימן ה' אות ד' סוף ד"ה ומ"מ) ונרמז בספר המפתח שעל הרמב"ם הנד"מ שהביא דברי הגר"א הנז' וכתב ע"ז, ואפשר דטעם הרמב"ם בחלה משום דמכזיב ועד הנהר מפרישין שתים, ומן הנהר ולחוץ מפרישין שתים והתם תיקנו שיעור, ואי אפשר לשנות תקנתם, וא"א תו להקל בא"י יותר מחו"ל, משא"כ בתרומה דלא תיקנו מעולם שתי תרומות והקלו בזה"ז שא"צ שיעור, ובעיקר הדין לא גילה לנו הגר"א דעתו, אלא שדעתו ז"ל שיש להשוות חלה ותרומה, ומ"מ אפשר לעשות כדעת רמ"א וכמנהגנו דבין חלה ובין תרומה אין לה שיעור. עכ"ל. אלא דעדיין לא זכיתי להבין למה בה"ז דבין כך לא מקיימים מצות נתינה בפועל ורק לשריפה אזלא, למה לא ישוה לתרומה ויתן לכתחילה כל שהוא ודיו.

והאור שמח בהלי תרומות (פי"ג ה"א) כ' ע"ד הרמב"ם שם דתרומה רוב פעמים לא הוכשרה בגורן, וא"כ כי מפריש כשיעור תרומה טהורה, לכן מצוה להפריש כל שהוא, אבל חלה שע"כ נלושה בדברים המכשירים וכבר נטמאה העיסה הטבולה, לכן פסק רבינו לקמן בהלכות ביכורים (פ"ה ה"ט) וכו', ולכן צריך להפריש כשיעור בארץ ישראל גם בזמן הזה, וכו' עכ"ל.

ואע"פ שכתב לחלק בין חלה לתרומה כנ"ל, מ"מ עדיין אינו מובן למה יפריש כשיעור כשאינו מקיים בה מצות נתינה בפועל, (ואם יש בזה ענין להפריש כשיעור ורק כדי שלא יטמאנה פטרוהו מלהפריש כשיעור בתרומה, א"כ כשלותתים החטים (וכן בשאר פירות וירקות) למה לא יפרישו אז שיעור דאז כבר בטל ההוא טעמא).

ולמ"ש לעיל אתי שפיר דרק בחלה שיש חיוב כדי נתינה מדאורייתא עשו תקנה להפריש כשיעור גם בזה"ז כדי שלא תשתכח מצות נתינה. אבל בתרומה שכל השיעור הוא רק מדרבנן שתיקנו שיתן לכהן כדי נתינה, אבל מדאורייתא גם בנתינה לכהן די בחטה אחת לפטור כל הכרי, בזה אמר דרק בזמן שניתנה לכהן הוא דתיקנו, אבל בזה"ז שאינו נותן לכהן אוקמוה אדאורייתא שיפריש כל שהוא לכתחילה. (ואולי לזה נתכוון בסה"ת שהובא בביאורי הגר"א).

והנה עצם החילוק שכתבתי לעיל דאע"פ שאין שיעור מן התורה להתיר העיסה, מ"מ התורה ציותה לתת לכהן כדי נתינה. כבר חידש את זה הנודע ביהודה, (מהדו"ת חיו"ד

סיי כ"א) ורמזו בפ"ת (סיי שכ"ב סק"א), וז"ל (בד"ה ואומר אני) ויש לי בזה דבר חדש לא קדמני בזה שום מפרש או פוסק, והוא זה כי המצוה הזאת של הפרשת חלה אם כי היא מצוה אחת, יש בה שני ענינים, הענין האי הוא להפקיע איסור טבל מן העיסה, כי קודם ההפרשה היא אסורה באכילה וע"י הפרשת חלה וכו' הותרה באכילה וגם אם יחזיק החלה לעצמו ולא יתננה לכהן אין כאן אלא גזל השבט, והעיסה הותרה באכילה, ואמנם המצוה העיקרית ליתנה לכהן, זה הענין השני שיש במצוה זו. ושני ענינים אלו חלוקין זמ"ז, שלפטור העיסה אין לה שיעור כלל מן התורה, ואפילו משהו פוטר שחטה אחת פוטרת כל הכרי. ואמנם כדי לקיים מצוות נתינה לכהן לזה יש שיעור מהתורה, דכתיב תתנו צריך שתהיה נתינה. וכו' עכ"ל. וע"ש שהוכיח מרשיי ז"ל פרשת שלח לך ד"ה בתרומת, וכן מפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל במסכת חלה (פ"ב מ"ז) דיש עכ"פ שיעור מן התורה לנתינת חלה לכהן, והביא דברי הרמב"ם בהלכות ביכורים (פ"ה ה"א וה"ב) הנ"ל, וע"ש מ"ש ע"ז, וכפי הנראה שבזמנו עדיין לא התגלה פירושו של הרדב"ז ז"ל על הרמב"ם, ומשום כך כתב שלא קדמו בזה שום מפרש או פוסק, שכבר כתבתי שהחידוש הזה מבואר מדברי הרדב"ז בהלכה אי וגם במ"ש בהלכה ט' וכנ"ל.

והמע"ן בדבריו של הנוב"י כראוי, ישר יחזו פנימו, שהוא ז"ל משהו תרומה גדולה וחלה לענין זה, דבשניהם אין שיעור מהתורה רק לענין ההפרשה כדי להתיר הכרי או העיסה, אבל כדי לקיים מצוות נתינה לכהן, בתרווייהו בעינן כדי נתינה מהתורה, ואיני צריך להאריך בראיות והוכחות מדבריו, כי הדבר מפורש בדברי בנו בהג"ה שם, וז"ל. ודע שמה שחידש אאמ"ו הגאון המחבר ז"ל בחלה ובתרומה דלהוציא מידי טבל חטה אחת פוטרת כל הכרי אבל מ"מ צריך לקיים מצוות נתינה שיהיה בכדי נתינה לכהן, וכו' עכ"ל. (וע"ש בהמשלך ההג"ה שחזר על זה כמה פעמים בפירוש, דמשהו תרומה לחלה לענין זה). והנה לפי שיטת הנוב"י שדין תרומה שוה לחלה ובתרווייהו בעינן שיתן שיעור כדי נתינה מהתורה. אין מקום למה שתירצנו לעיל על מה שהקשו מחלה לתרומה לגבי שיעור הפרשתן בזה"ז. דאחר שגם בתרומה יש שיעורא דאוריתא כדי נתינה, אי"כ למה בזה"ז אמרו די בכל שהוא ולא הצריכו להפריש לפחות כמו השיעור המועט שהוא אחד משישים.

ואולם המדקדק בלשון הרמב"ם ז"ל יראה דהוא בין חלה ובין תרומה גדולה לענין שיעור הנתינה אם הוא מהתורה או מדרבנן, דגבי חלה כתב הדרשה שנאמרה בספרי שנאי תתן לו דבר הראוי ליתנו מתנה. אבל בתרומה (פ"ג ה"א) כתב דאין לה שיעור מן התורה אלא חטה אחת פוטרת כל הכרי ולכתחלה לא יפריש אלא כשיעור שנתנו חכמים. ולא הזכיר שום פסוק כלל ועיקר, ועוד שהסמך לזה מיד דבזה"ז לכתחילה יתן כל שהוא.

ובאמת גם חז"ל לא דרשו את זה אלא בחלה כדאיתא בספרי פרשת שלח לך (ט"ו, כ"א) והובא גם ברש"י שם, ואילו בתרומה לא מצאנו דרשה זו. וכ"נ גם מהרא"ם ז"ל על רש"י דלא דרשו את זה אלא בחלה (דהוא ז"ל כתב שאינה דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא) שכתב שהרי גם בתרומת גורן נמי כתיב בה נתינה, ועם כל זה אמרו שאין לה שיעור מן התורה, אלא חלה אחת פוטרת כל הכרי עכ"ל.

אלא דצריכים להבין דעת רבותינו ז"ל שדרשו הנתינה שנאמרה גבי חלה ולא דרשו הנתינה שנאמרה בתרומה גדולה, דבספר דברים (י"ח, ד') כתיב, ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו, ומאי שנא נתינה זו שלא נדרשה.

ובס"ד מצאתי יישוב נפלא לזה מדברי חנוב"י גופיה (שם), והוא ע"פ התוספות במסכת גיטין (דף כ' ע"א) ד"ה דילמא נתינת הגט הוא, דבגמרא שם א"ר חסדא יכילנא למפלינהו לכולי גיטי דעלמא, א"ל רבה מ"ט אילמא וכו' אלא משום דכתיב ונתן והכא לא יהיב לה מידי, דילמא נתינת הגט היא תדע דשלחו מתם כתבו על איסורי הנאה כשר ע"כ. וכתבו התוספות וכן שלף איש נעלו ונתן לרעהו לא בעינן שוה פרוטה אע"ג דכתיב ונתן, וכן גבי תרומה חטה א' פוטרת אע"ג דכתיב תתן לו וכו'. וע"ש שהביא כמה דוגמאות דכתיב בהן נתינה ואין להם שיעור, ואח"כ הביאו כמה דברים שדרשו בהם נתינה בכזית וכדומה.

והנוב"י שם (ד"ה והנה) התקשה מדברי התוס' במה שכתבו וכן הקשו מלא יתן עליה לבונה, ובמנחות סי' ע"א מצריך כזית. ותוצו דהיינו משום דשני מלשון שימה דאתחיל בה לא ישים עליה שמן. עכ"ל. ור"ל, דכיון דהתחיל בלשון שימה וסיים בלשון נתינה, שכתב לא יתן עליה לבונה משו"כ דרשו נתינה זו שהיא בכזית. וכן גבי תרומה וכו' משמע דס"ל דרשה זו היא אסמכתא העלמא וכמ"ש המזרחי על רש"י שם, וכתב ואמנם גם מדברי התוספות עצמם אין ראיה שיאמרו שמה שדרשו בספרי מתתנו לה' דכתיב בחלה שיהיה כדי נתינה, שהוא רק אסמכתא בעלמא, ואדרבה גם התוס' מודים שהיא דרשה גמורה, והטעם הוא כמו שאמרו גבי לבונה, שהרי גם בחלה התחיל הכתוב בלשון תרימו, והיה באכלכם וגו' תרימו תרומה לה' ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה וגו' ולבסוף כתיב מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה, ולמה שינה הכתוב מלשון תרימו שהיה לו לכתוב מראשית עריסותיכם תרימו לה' תרומה ולמה כתוב כאן תתנו, אלא עד כאן דיבר הכתוב לפטור העיסה ולזה סגי בכל שהוא, ולבסוף מדבר הכתוב מנתינה לכהן כתיב תתנו ליתן בה שיעור כדי נתינה לכהן. ומה שהקיש לתרומת גורן היינו להפקיע איסור טבל מין העיסה עכ"ל.

ובזה עולה הענין טוב ומתוקן בעה"ו, דלא בכדי דרשו חז"ל רק הנתינה האמורה גבי חלה ולא דרשו את זו שנאמרה בתרומה דהיא דתרומה לא ניתנה לידרש דאין שם

שום שינוי כלל, דלא כתיב שם כי אם תתן לו בלבד. אבל גבי חלה דהתחיל הכתוב בלשון תרימו, ונכתב לשון זה כמה פעמים, ובסוף כתב תתנו, דרשו חז"ל דבא ללמוד שצריך ליתן לכהן שיעור נתינה ודומיא לההיא דלבונה ועוד איזה דוגמאות שבתוסי הנז' דבזה מוכרחים לדרוש כן והיא דרשה גמורה.

ופשוט דזו היא דעת הרמב"ם ז"ל ועיי"כ דקדק היטב בלשונו וחלק בין דין לדין, בין דין נתינת החלה לתרומה וכנ"ל. ודן דינא דגרמי לחלק בשיעור ההפרשה בזה"ז בין חלה ובין תרומה, והכל על מקומו יבוא בשלום.

ובזה הונח לנו ממאי דהוה קשה ליה להנוב"י שמהתוסי משמע דאינה אלא אסמכתא ועיי"ש כמה נדחק בזה, ובסוף כתב שם וכל זה אני אומר לדבריהם בגיטין, אבל על עיקר דבריהם (של התוסי) אני דן, וח"ו שהייתי מהרהר אחר דברי רבותינו אלמלי שמצאתי שהם עצמם במקום אחר לא כתבו כן, דבשבת כ"ה עיי"ב בד"ה תת לו. וכ"ו עכ"ל, ועיי"ש שהאריך בענין לדחות דברי התוסי בגיטין הנ"ל. ולמה שכתבתי בעוניי לא קשה מידי, שהתוספות לא דברו על חלה כלל, אלא על תרומה ובתרומה לא דרשו רבותינו שצריך שיעור נתינה, ועיי"כ למדו משום התוסי דה"ה לענין הגט דאע"פ שכתוב ונתן אין צריך שיהיה שו"פ, דגם בתרומה כתיב ונתן ועכ"ז חטה אחת פוטרת כל הכרי, אבל גבי חלה דיש שינוי בכתוב, דפתח בלשון תרימו וסיים בנתינה, בזה בודאי דבעינן כדי נתינה מהתורה דהיא דרשה גמורה, ובזה לא דיברו התוספות.

ועוד יש להוכיח את זה בעה"ו מהירושלמי במסכת פאה (בי ע"א) דתנן ואלו דברים שאין להם שיעור הפאה וכ"ו. ואמרו בגמ' רבי בנימין בר לוי אמר ר' יצחק ורבי אמי הווי יתבון מקשיי למה לא תנינן תרומה עמהן. א"ר אמי מפני המחלוקת ופירש הפני משה, משום דפליגי תנאי שם המרבה בתרומה ר"א אומר א' מעשרה, רבי ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה, ר"ט ור"ע אומרים עד שישיר שם חולין, וכיון דפלוגתא היא בפלוגתא לא מיירי. עכ"ל.

ולכאורה קשה למה לא שאלו גי"כ על חלה, ובפרט דבעמוד ב' שם שאלו על כל מיני ענינים ולמה לא תנינן אפר פרה, ולמה לא תנינן עפר סוטה, ולמה לא תנינן רוק יבמה, ולמה לא תנינן דם צפור של מצורע ועיי"ש. ואם כן למה לא שאלו גם על חלה, ועיין ברדב"ז ריש פ"ה מהלכות ביכורים שהביא קושיא זו עיי"ש היטב ועוד חזון למועד בעה"ו. ולפי מ"ש אתי שפיר דלא הקשו אלא על תרומה שאין לה שיעור מן התורה כלל אפילו לגבי נתינה ועיי"כ היה ראוי לשנותה במשנה עם הדברים שאין להם שיעור, ואע"ג דמדרבנן יש שיעור לתרומה גדולה, עין טובה א' מארבעים ועין בינונית וכ"ו, מ"מ מהתורה אין לה שיעור וכל אלו דתנן במתניתין גי"כ יש להם שיעור מדרבנן. דבפאה תנן התם (משנה ב') אין פוחתין לפאה מששים וכן נמי בכורים א' מששים כדתנן בריש פ"ג דבכורים וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות בכורים הי"ז עיי"ש. וכ"כ הרב פני משה שם ובפירושו מראה הפנים שם דמ"ש שאין להם שיעור מדאורייתא,

אבל מדרבנן יש להם שיעור. ובעצם היא גמרא מפורשת במסכת חולין (קל"ז ע"ב) ע"ש. אבל חלה דמהתורה צריך שיתן לכהן כשיעור נתינה א"א למנותה עם הדברים שאין להם שיעור דהא יש לה שיעור שהוא כדי נתינה.

אבל לשיטת הנוב"י קשיא טובא דאיך הקשו על תרומה שימנו אותה עם הדברים שאין להם שיעור, והלא לפי שיטתו גם לתרומה גדולה יש שיעור מהתורה שיתן כדי נתינה כמו חלה והיא ראייה טובה למה שכתבתי בעוניי בס"ד.

ובהיותי בזה ראיתי להרב תורה תמימה ז"ל בפרשת שלח (פט"ו, כ"א) ובבאורו שם (אות נ"ז) הזכיר דעת בנוב"י הנז'. וכתב דמ"ש הנוב"י דשיעור נתינה הוא מדאורייתא לא נראה לי, הן עיקר הכרחו ממה דכתיב בחלה לשון נתינה, ולדעתי אין זה הכרח שהרי גם בתרומה כתוב נתינה ראשית דגנך תתן לי, ודרשינן מפורש בירושלמי תרומות (פ"ד סוף ה"ב) ראשית אפילו כל שהוא, ור"ל אפילו כל שהוא נקרא ראשית ויתר מזה הסברא מחייבת לפי דרשה זו שגם בחלה די בכל שהוא מדאורייתא שגם בחלה כתיב ראשית עריסותיכם, וגם בכלל שוו דיני חלה לדיני תרומה כמ"ש בפסוק הקודם, ובתרומה ודאי אין שיעור נתינה מדאורייתא כמבואר עכ"ל.

ובמחילת כתיב לא מובן מאי קשיא ליה על הנוב"י, דהנוב"י באמת משהו תרומה לחלה לענין זה ג"כ דבעינן שיעור כדי נתינה לכהן מדאורייתא, וכמבואר מדבריו הדק היטב, וכמו שמפורש בדברי מר בריה דרבניא בהגהתו על התשובה הנז'. וא"כ מה הוא דוחה ואומר שהרי גם בתרומה כתיב נתינה וכו' והלא מזה עצמו למד הנוב"י שגם תרומה צריכה שיעור כדי נתינה מהתורה מדכתיב בה נתינה.

ומ"ש דדרשינן בירושלמי ראשית אפילו כל שהוא גם מזה לא קשה דהירושלמי מיירי במצות הפרשה כדי להתיר העיסה מאיסור טבל, דבזה די בכל שהוא וכמו שפירש זה להדיא בנוב"י שם דבהכי נמי הפסוק הזה, אבל כשבא לתת לכהן יש עליו מצוה מהתורה לתת לו שיעור נתינה שנאמר תתן לו. ועוד דגבי חלה ומי דרשו כן בספרי (והובא ברש"י שם פסוק כ') כתרומת גורן שלא נאמר בה שיעור, וע"ז עצמו כתב הנוב"י הוא רק למצות הפרשה אבל מצות נתינה נדרשת מהפסוק השני שם, שכתב תתן לו. וכנ"ל.

עוד ראיתי בפירשו המלבי"ם ז"ל בספרו התורה והמצוה, במדבר ט"ו, כ"א (אות ל') שגם הוא הביא דברי הנוב"י הנזי וכתב ועין בספר המצות להרמב"ם בשרש השנים עשר פליגי בזה הרמב"ם והרמב"ן אם מצות הפרשה ומצות נתינה לכהן נחשבים לשתי מצות או למצוה אחת עכ"ל וכן ראיתי גם בתורה תמימה שם, כתב על הנוב"י דמ"ש שלא קדמו אדם בזה אין הדבר כן שכבר עמד ע"ז הרמב"ן בספר המצות שרש י"ב עכ"ל.

ומדבריהם נראה דסבירא להו שבזה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן אם הם שתי מצות או מצוה אחת, ודעת הרמב"ן דהו תרי מצות אבל הרמב"ם סובר שהן מצוה אחת

אלא דלפי זה יצא לנו סתירה בדברי הרמב"ם ז"ל דלפי הדקדוק בדבריו בדין חלה ובדין תרומה עולה דהוא מחלק ביניהם ובחלה הוא סובר שיש גם מצות נתינה כדי נתינה לכהן מן התורה ואילו במנין המצות חשיב להו למצוה אחת.

ואולם כל מעין ישר יראה דאין מזה שום סתירה דשם דנו ונחלקו על מנין המצוות וגם להרמב"ם דמונה את ההפרשה והנתינה למצוה אחת, ס"ל דיש בזה בי מצות נפרדות, אלא שכיון שהן קשורות זבי"ז והנתינה היא תכלית ההפרשה, ע"כ הוא סובר דאין למנותם כשתים, וז"ל הרמב"ם שם השורש השנים עשר שאין ראוי למנות חלקי המלאכה מהמלאכות שבא הציווי בעשייתן כל חלק וחלק בפני עצמו, ידוע שאנחנו נמצא פעמים שנצטוינו על מעשה מן המעשים ואחרי כן יבא הכתוב לבאר איכות המעשה ההוא ויבאר וכו', אי"כ אין ראוי שימנה כל צווי שבא באותו ביאור מצוה בפני עצמה כמו ועשו לי מקדש שזה מצות עשה אחת והוא שיהיה בית מוכן יבואו אליו ויחוגו בו, ובו תהיה ההקרבה, ובו יהיה הקבוץ במועדים, ואח"כ בא לתאר חלקיו ואיך יעשה, ואין ראוי שימנה כל מה שאמר בו "ועשית" מצוה בפני עצמה וכו' עכ"ל. ובלב שמח שם הרבה להקשות ע"ז דהגם שדברי הרמב"ם טובים ונכוחים בכל מה ששייך אל גוף בית המקדש כמו בגגו וקירותיו והדומה להם וכו'. מ"מ שאר הכלים שאינם מגופו כי אם בתוכו כארון וכפורת שולחן ומנורה שאלו הכלים דברים נפרדים, ואינם נקשרין בבית כלל, קשה למה יאמר הרב עליהן שהן חלקי הבית, ושלא ימנו לעצמן כמ"ש בביאור בעשין כי צונו לבנות בית הבחירה וכו' וכבר ביארנו שזה כולל מינים הרבה וכו' וע"ש שהרבה להקשות ע"ז הפלא ופלא ואח"כ האריך ליישב די הרמב"ם ז"ל ויש מה לדון בדבריו ז"ל ועוד חזון למועד אי"ה ובפרט במ"ש אחרי זה בביאור ד' הרמב"ם בענין תרומה ושאר מתנות כהונה.

הכלל העולה דכל המו"מ הוא אם למנות גם חלקי המצוה במנין נפרד, או מונים הארון והמנורה והשלחן וכיו"ב בכלל המקדש משום שזה משתייך למקדש ונכללים בו, והה"נ בחלה דאע"ג דהנתינה היא מצוה נפרדת ומ"מ אינה עולה למנין נפרד כיון שהיא תכלית ההפרשה. וע"כ גם להרמב"ם היא מצוה נפרדת ואין שייך לומר דבזה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן. ועוד י"ל דאין זה כולל החידוש דהנוב"י, דהוא מחדש שמצות נתינה היא נפרדת מהתורה בענין שיעור כדי נתינה, והרמב"ם והרמב"ן המנין המצות שרש י"ב הנזי, לא דיברו אלא על מצות נתינה שיש מצוה לתת לכהן, אבל לא נזכר שם שיש שיעור לנתינה זו, ורק בעצם הדין דהנתינה היא מצוה בפני עצמה בזה קדמוהו להנוב"י, אבל מ"מ אין בזה מחלוקת אלא גם הרמב"ם מודה בזה ולא כמ"ש המלבי"ם ובעל תורה תמימה.

ואולי משו"כ כתב שם הרמב"ן שגם בתרומה גדולה שי בי מצות מצות הפרשה ומצות נתינה לכהן, ולפי מ"ש לעיל הרי בתרומה גדולה אין שיעור נתינה מהתורה, ולהנ"ל י"ל דאע"ג דאין שיעור בנתינה של תרומה מ"מ אפשר דיש מצוה לתת לכהן

שזוהי תכלית של ההפרשה, ובאמת נאמר בה תתן לו, רק לא דרשינן שצריך שיהיה כדי נתינה, משום דלא שינה הכתוב בלשונו במצות תרומה. וכמ"ש לעיל אבל מ"מ מצוה מהתורה שיתנה לכהן דאין מקרא יוצא מפשוטו, ודנו בזה אם למנותן כשתי מצות או לאו.

והנה הנוב"י שם הביא מה שהקשה לו הגאון השואל עוד על רש"י במנחות (ע"ז ע"ב) בד"ה ונ"ל מתרומת חלה דהוי אחד ממ"ח והקשה למה אחז אחד ממ"ח, והרי בעה"ב שיעורו אחד מכ"ד. וע"ש שהאריך בזה.

ולהלן (ד"ה ונחזור) כתב ואמנם אם הוא חלק אי מכ"ד או חלק ממ"ח בעשרון תלוי בשני הפירושים שפירש הרמב"ם בפירוש המשנה לעיל (הפרוש הראשון הוא משום שבעה"ב עיסתו קטנה, וצריך להפריש שיעור שיהיה ראוי לתתו לכהן כמו שאמר רש"י תתנו שיהיה בו כדי נתינה) ומזה משמע דחלק אי מכ"ד הוא השיעור האמיתי.

והפ"י השני הוא מהספרי והוא שכיון שבבית האשה מפרישה את החלה ועינה רעה וכשמצריכין אותה שתתן אי מכ"ד ולואי שתוציא אחד ממ"ח, ולפי פירוש זה אי ממ"ח הוא השיעור האמיתי. וע"ש בהגהת בן המחבר ז"ל ששני הפירושים הנ"ל הם פלוגתא בירושלמי בין ר"י לחכמים פ"ב ממסכת חלה, וכתב הנוב"י דא"כ נוכל לומר שרש"י סובר כהפירוש השני, וסובר ששיעור זה הוא מהתורה, ולכן שפיר פריך ונילף מתרומת חלה שהוא אחד ממ"ח, שזהו השיעור האמיתי מן התורה עכ"ד.

אלא דלפ"ז עולה דלדעת הרמב"ם ז"ל העיקר הוא אחד מכ"ד שהוא השיעור האמיתי. שהרי כתב שם (פ"ה מביכורים ה"ב) והנחתום אחד ממ"ח לפי שעיסתו מרובה יש בשיעור זה כדי מתנה עכ"ל. והרי זהו הטעם הראשון והנוב"י כתב דלפירוש זה אחד מכ"ד הוא האמיתי. ובהגהות בן המחבר ז"ל שם כתב להוכיח מהרמב"ם דשיעור האמיתי הוא אי ממ"ח, מדכתב בהלכה ג' שם, דהנחותם שעשה עיסה קטנה אחד מארבעים ושמונה עכ"ל. ואי ס"ד דשיעור האמיתי הוא חלק מכ"ד מעשרון, למה יפטר הנחתום כשעושה עיסה קטנה בחלק ממ"ח הא ליכא כדי נתינה. ומשום טעם שלא לחלק בעיסות, אין כח ביד חכמים להפקיע מה שהוא מחויב מן התורה. עכ"ל ההגה שם, ונמצאו הדברים של מר בריה דרבנא ז"ל סתראי לדברי אביו הגאון המחבר ז"ל, ופלא שלא התעורר בזה.

ולענ"ד יש הוכחה ברורה מהרמב"ם ז"ל שם דהשיעור האמיתי הוא אחד ממ"ח, ממ"ש שם הלכה ט', דבזמן הזה דלשריפה עומדת מפני טומאת המת גם בעה"ב יפריש אי ממ"ח. ע"ש. ואם העיקר הוא אי מכ"ד כמו שעולה מדברי הנוב"י, א"כ למה בזמן הזה אפילו בעל הבית מוציא אי ממ"ח. וא"ל דכיון שאין נותנים אותה לכהן וע"כ מיעטו בשיעור, דא"כ הו"ל לומר דדיו בחיטה אחת לפטור כל העיסה, וכמ"ש הרמב"ם גופיה גבי תרומה וכנ"ל, אלא ע"כ דעיקר השיעור הוא אי ממ"ח. אלא שהחמירו חכמים על בעה"ב בזמן שהיו נותנים אותה לכהן, ובזה"ז אוקמוה

אעיקרא דדינא שהוא אי ממי"ח. אלא דזה סותר למי"ש הוא ז"ל בהלכה בי שהטעם שאמרו בנחתום אי ממי"ח הוא משום שעיסתו מרובה, וכתב הנוב"י דלטעם זה השיעור האמיתי של החלה הוא אחד מעשרים וארבעה. והנראה לעני"ד דגם לפי הטעם הראשון דאמרו בבעה"ב אי מכ"ד לפי שהוא לש עיסה קטנה, והנחתום אי ממי"ח משום שלש עיסה גדולה. גם לזה העיקר הוא אי ממי"ח שזהו השיעור שקבעו חכמים שראוי שיקרא כדי נתינה, כמי"ש הכתוב תתן לו, אלא שרצו שיתן לכהן בעין טובה ועי"כ תקנו חז"ל להוסיף בבעה"ב שעיסתו מעוטה שיתן אי מכ"ד שתהיה נתינה יפה הראויה לכבדו בה. אך זה שייך רק בזמן שנותנים את זה לכהן בפועל אבל בזה"ז שהולכת לשריפה אוקמוה אעיקרא שהוא אי מכ"ד. (ועיי"ש בנוב"י בהגהת בן המחבר ז"ל מה שנדחק להעמיד סתם משנה דחלה (פ"ב מ"ז) דתני וכן האשה שעושה למכור בשוק אי ממי"ח, ופירשו המפרשים שם אע"פ שעיסתה מועטה וכו' ונדחק להעמידה כר"י ולא כחכמים והוא לפי מי"ש מר אביו ע"ה, ולפי מי"ש א"ש דאתיא כחכמים, דעיקר השיעור הוא אי ממי"ח לכ"ע ודו"ק).

וחתני הרה"ג מוהרי"ש נר"ו הראני מי"ש בספר החינוך (מצוה שפ"ה) שהחלה אין לה שיעור ידוע מן התורה וכו' אבל חכמים חייבוהו להפריש מן העיסה חלק אחד מכ"ד וסמכו הדברים במי"ש הכתוב במצוה זו תתנו לה', כלומר תן לכהן מתנה ראויה. ושיערו הם שהוא כן וכו' עכ"ל. ולכאורה נראה דס"ל דקרא זה הוא רק אסמכתא, אך אינו מוכרח, די"ל דה"ק דהשיעור הזה שהוא אי מכ"ד לבעה"ב או אי ממי"ח לנחתום הוא דרבנן ואסמכוהו אקרא דכתיב תתנו לה'. ז"א שהפסוק שאמר תתנו בא ללמד שצריך לתת מתנה ראויה מן התורה אלא שלא נאמר שיעור לדבר, וחכמים קבעו השיעור וסמכו על המקרא שלימדנו שצריך לתת מתנה ראויה. ויש לתמוה על הגאון מנחת חינוך שם (אות י"ב) שכתב, וכן הוא לשון הרמב"ם פ"ה מהלי ביכורים ה"א וה"ב, מבואר מדבריהם דמן התורה אין צריך להפריש וליתן רק כלשהו, אך שיעור אי מכ"ד הוא דרבנן ואסמכוהו על מקרא זה. עכ"ל והנה אפילו בדברי החינוך אין הכרח למי"ש המנח"ח דמן התורה א"צ להפריש וליתן רק כל שהוא, אבל מי"ש שכן דעת הרמב"ם ג"כ פלא שהעלים עיניו מדברי הרדב"ז שם, מדברי הנוב"י הנ"ל שהוא עצמו רמז עליו בהמשך דבריו שם. וכאן כותב בפשיטות שדעת הרמב"ם שגם בנתינה של חלה די בכל שהוא מן התורה. וכבר כתבתי שמלשון הרמב"ם ומהחילוק שבלשונו במי"ש בהלכי חלה למה שכתב בהלכי תרומות (פ"ג ה"א) נראה להדיא שהוא לומד שהיא דרשה גמורה ומן התורה צריך לתת חלה בשיעור כדי נתינה לכהן וכנ"ל.

ומדי דברי בזה בשיעור עם חברים מקשיבים העירני כמה"ר רד"ע נר"ו יאיר שבדק תוך כדי השיעור בספר המצוות להרמב"ם והוא מדוקדק מאוד כפי שכתבתי בס"ד דבמצות עשה (קכ"ו) כתב, שצונו להוציא תרומה גדולה, והוא אומרו יתברך ראשית דגןך תתן לו, וכו' עכ"ל. ובמצות עשה (קל"ג) כתב שצונו שנפריש חלה מעריסותנו

וליתנה לכהן. והא אומרו יתעלה ויתברך שמו ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה וכוי עכ"ל. הרי שבתרומה כתב רק שציונו להוציא תרומה, ואילו בחלה דקדק וכתב שציונו להפריש חלה, והוסיף וכתב וליתנה לכהן. ש"מ דבחלה יש מצוות הפרשה וגם מצות נתינה לכהן. והא ממש כפי שחידש הרב הנוב"י דשתי מצוות הם אלא דכאן רואים ג"כ שלא כהנוב"י שהשוה דין תרומה גדולה לחלה, וס"ל דגם בתרומה גדולה יש שתי מצוות, שהרי חילק ביניהם בלשונו הזך, ולא הזכיר מצות נתינה אלא גבי חלה דוקא, ובודאי שזה גם שלא כהרב תורה תמימה ז"ל שרצה להשוות חלה לתרומה, אלא דין תרומה לחד ודין חלה לחד ולא קרב זה אל זה בענין זה.

עוד ראיתי בדברי המל"מ פ"ו מהלי מתנות עניים ה"ז, (ונרמז במנחת חינוך הנ"ל) בד"ה אחר שכתבתי, שכתב רבנו ישעיה בחידושו ספ"ב דקידושין (ני"ח) הקשה על מה שכתב חיטה אחת פוטרת כל הכרי, והא תתן לו כתיב, ובעינן כדי נתינה כדרשינן גבי ראשית הגז, וכמה ניתן לו משקל הי סלעים שנאמר תתן לו שיהא בו כדי נתינה. וה"נ תנן בשלהי פאה: אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חיטין וקב שעורים וכוי. אבל אע"פ שמצוותו בכך אם אינו רוצה לקיים מצוה זו (של נתינה) ותרום חיטה מכל הכרי נתקן מידי טבלו אלא שלא קיים מצוות נתינה וכוי ע"כ. ופי' המל"מ בדבריו דר"ל דאע"פ שחיטה אחת פוטרת את כל הכרי, מ"מ מצות מן המובחר להפריש כדי נתינה כדי לקיים מצות ונתן. עוי"כ המל"מ, ויש לחקור לדעת הרב אם השיעור דקיי"ל תרי ממאה העין בינונית אם זה כדי לקיים מצות נתינה וכתב בדשיעור זה הוא מדרבנן כדמוכח בחולין (קל"ז), דמן התורה למצוה מן המובחר אינו חייב להפריש אלא כדי שיהיה בנתינה כדי נתינה, וחכמים הוסיפו ואמרו תרי ממאה, ואם אין בתרי ממאה כדי נתינה פשיטא דצריך להוסיף עד שיהיה כדי נתינה דחכמים לא באו להפחית אלא להוסיף. והקשה ע"ז המל"מ דילמא מהתורה א"צ כדי נתינה והאי דכתיב תתן הוא להיכא דאתרמי שיש לו תרומה בשיעור רב שיתן לכל כהן כדי נתינה (וע"ש במה שהביא מהגמ' שם), ועוד הקשה ממה ששאלו בירושלמי ריש מסכת פאה דאמאי לא תני תרומה בהדי דברים שאין להם שיעור והיא לפי סברת רבנו ישעיה יש שיעור לתרומה מן התורה שיפרש כדי נתינה. ועוד הקשה מהתוספתא פ"ד דפאה (ה"ב) דתנן ושאר מתנות כהונה ולויה נותן כלשהו ואינו חושש. וכתב דאין ספק דאישתמיט ליה תוספתא זו. דדוקא במתנות עניים נאמר שיעור זה משום דכתיב "ושבעו" אבל מתנות כהונה ולויה דלא כתיב "ושבעו". לא אמרו שיעוריו עכ"ד. והנה אנו רואים שעוד אחד מהראשונים קדם את הנוב"י בסברא זו והוא רבנו ישעיה ז"ל שחילק בפירוש בין מצוות הפרשה למצות נתינה לכהן. ועוד ראינו דהוא ז"ל סובר בזה כנוב"י. דגם בתרומה אמרינן דאע"ג דאין לה שיעור הוא לפטור ולהתיר כל הכרי אבל מצות נתינה לכהן לא קיים עד שיתן כדי נתינה והיא מדאורייתא.

אלא דכבר הוכחתי מהרמב"ם בבירור שלא סובר כך אלא מחלק להדיא בין חלה

ובין תרומה גדולה כמו שכתב לעיל בעה"ו. והנה המל"מ הקשה עליו מהירושלמי ריש פאה שהקשו אמאי לא תני תרומה בהדי הני דברים שאין להם שיעור, והיא היא הקושיא שהקשיתי לעיל על הנוב"י, ות"ל שכיוונתי בזה לדעתו הגדולה של המל"מ, וכאמור לפי מה שהוכחתי בדעת הרמב"ם אתי שפיר שהקשו מתרומה משום שאין לה שיעור מהתורה כלל שאין צריך לתת אפ"י כדי נתינה שלא דרשו את זה בתרומה בשום מקום. ולפי מה שפירשתי שם א"א לדרוש את זה בתרומה, ומאיך לא הקשו בירושלמי אמאי לא תני חלה, משום דבחלה איכא שיעורא דאורייתא וכנ"ל.

אלא דעדיין צ"ע על הגאון מל"מ ז"ל שדחה דברי רבינו ישעיה ז"ל שכתב "והא כתיב תתן לו" גבי תרומה גדולה, וכבר העליתי לעיל שחז"ל דרשו רק "תתן לו" דגבי חלה ולא דרשו "תתן לו" דגבי תרומה גדולה, וגם הרמב"ם ז"ל עמד בזה ודקדק דבריו בתכלית כדרכו בקדש, ובפרט שגם במנין המצוות חילק ביניהם באופן ברור. ולא עוד אלא שהרבה נתינות יש בתורה שלא נדרשו על ידי חז"ל ולא הצריכו בהם כדי נתינה ולא שוי"פ וכיו"ב, וכמ"ש התוס' דגיטין (כי ע"א) שהז' לעיל, כמו נתינת הגט דכשר גם שכתבו על איסורי הנאה ועוד. אלא דהוקשה לו מ"ש נתינה דתרומה מנתינה דחלה, וכבר כתבתי לעיל משם הנוב"י עצמו לפרש את זה בטוטו"ד ע"פ התוס' הנ"ל.

ואחר העיון הראוי בדברי רבנו ישעיה ז"ל נלע"ד דגם הוא סובר שתרומה אין לה שיעור מן התורה כלל. ומה שכתב דצריך ליתן לו כדי נתינה משום דכתיב תתן לו, אין ר"ל שהיא דרשה גמורה שהרי לא דרשו כן בתרומה מעולם, אלא כוונתו ברורה שיש מצות חכמים לתת כדי נתינה ואסמכוה על הפסוק דתתן לו. ולא כהמל"מ שפ"י בדבריו שהוא מדאורייתא וכנ"ל. והראיה לזה היא מעצם הראיות שהביא רבנו ישעיה ז"ל שהרי עיקר ראייתו היא מראשית הגז שכתב, דתנן גבי ראשית הגז וכמה נתן לו משקל ה' סלעים שנאמר תתן לו. והמעייין בסוגיא דראשית הגז במסכת חולין (קל"ז:) יראה שזה גופו הוא רק מדרבנן, אבל מדאורייתא אין שיעור לנתינה של ראשית הגז רק דינו כתרומה דחטה אחת פוטרת כל הכרי, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפירוש (בפ"י מהלכות ביכורים ה"א) וז"ל מצות עשה ליתן לכהן ראשית הגז שנאמר וראשית גז צאנך תתן לו וכי ואין לראשית הגז שיעור מן התורה. ומדברי סופרים שלא יפחות מאחד משישים עכ"ל. ומרן ז"ל בכסף משנה שם כתב, דמשמע מחולין (קל"ז ע"ב) דמ"ש אחד משישים היינו מדרבנן דאילו מדאורייתא בכל שהוא דומיא דתרומה דמייתי שם. וכן הוא גם ברדב"ז ע"ש. (אלא שצריכים לישב מ"ש שם גם חלה בהדי כל הני דלית להו שיעורא מדאורייתא, וצ"ל דכונתו למ"ש אחד מכ"ד ואחד ממ"ח כמו שמדוקדק בלשונו, אבל לעולם בחלה בעינן כדי נתינה מדאורייתא וכמו שדקדקתי מדבריו גבי חלה). נמצא דמה שפירש בדברי רבינו ישעיה אינו מוכרח, וי"ל דרבנו ישעיה ז"ל דיבר רק על מצות חכמים ומ"מ הוקשה לו איך אפשר לקיים מצות

תרומה בחטה אחת והרי יש מצות חכמים שיתן כדי נתונה, ועיי' תירץ דמ"מ הועיל החטה אחת להתיר הכרי, אך כדי לקיים מצות חכמים צריך שיתן כדי נתנית. ועל כל פנים, דעת הרמב"ם ברורה ופשוטה דרק בחלה יש מצות נתניה כדי נתניה לכהן מן התורה, ועיי' גם בזה"ז צריך להפריש לפחות אחד מארבעים ושמונה, אבל בתרומה גדולה אין לה שיעור מהתורה כלל, ועיי' בזה"ז דלשריפה אולא נותן לכתחילה כל שהוא, וכ"פ מרן ז"ל בכל זה כהרמב"ם ז"ל בלא שינוי. והנה אע"פ שהרמב"ם ומרן ז"ל שקיבלנו הוראותיהם פסקו שצריך להפריש חלה אי מארבעים ושמונה גם בזה"ז, מ"מ לא נהגו כך מעולם רק מפרישים כל שהוא לכתחילה. וכמו שהעיד בגודלו מרן החיד"א ז"ל בברכי יוסף (סימן שכ"ב אות ב'), וכתב כן בשם ספר החרדים במצוות התלויות בארץ (דף מ"ט ע"ב) המבייט ח"ב (סימן מ"ז) ובנו מהרי"ט ח"א (סימן פ"ה), והרב מהריק"ש בהגהותיו, וכן בתשובה כ"י להרב הגדול מה"ר שמואל גארמיזאן, ושכ"ב מר זקניו מהר"א אולאני זלה"ה בהגהותיו כ"י, וכן הורה רביה דמרן הרב מהר"י ב"ר רפ"ש בספר החרדים שם, וכן הרב פרי"ח בלקוטים הביא תשובת המבייט וכתב וכן עמא דבר. ועיי' שהאריך בזה ויש מקום לפלפל בדב"ק במה שהשוה חלה לתרומה גדולה ועוד חזון למועד אי"ה ב"ה. ובסוף הביא דברי רבנו האר"י ז"ל בשער המצות (פי' שלח) שכתב דגם עתה דלשרפה אולא ידקדקו להוציא אחד ממ"ח לפי סודן של דברים עש"ב, וכתב עיי' החיד"א, אבל לא ראיתי ולא שמעתי ששום חסיד בדורנו נהג כך עכ"ל"ה. ושוי"ר להג"ר עמרם אבורביע ע"ה בנתיבי עם (עמוד ש"ט שכ"ב ס"ב) שהביא דברי הברכ"י הנ"ל והעיר עליהם מעט ומ"מ נראה שגם הוא מסיק לדינא כותיה, והוסיף וכתב שגם בארץ חיים כתב שכמה חומרות שנהג האר"י ז"ל באסור והיתר לא עבדינן כותיה, אכן ברוב דברי האר"י ז"ל בפרט בעניני תפילה וברכות הולכים אחריו בהכרעתו בין פלוגת הפוסקים עכ"ל. וראיתי בשו"ר טהרה להג"ר אברהם הכהן ז"ל (מע' ח' אות ע"א) שהביא דברי מורם ז"ל בהגהה (סי' שכ"ב סעי' ה') שכתב דנהגו להפריש כזית. וכתב שכן נהגו בכל העיירות ששמענו שמעם להפריש כזית כמ"ש מור"ם. ועיי' שהאריך בזה ואין כעת פנאי לשאת ולתת בדב"ק. והעיקר הוא דא"צ כזית אלא די בכל שהוא וכדעת כל האחרונים הנ"ל.

פשוט. ומ"מ טוב והגון שיעשה האדם פעם אחת בשנה כפי דברי הארי ז"ל להפריש אי ממ"ח וכמ"ש רשכבה"ג הגרי"ח זלה"ה בספרו בן איש חי שנה שניה פרי שמיני (אות ג') שכן העלה בספרו הקדוש מקבציאל, וכתב דטוב שיעשה כן קודם יום הכפורים כדי להוסיף זכות על זכויותיו, ועיי' ש. והוא דבר נאה ומשובח ובפרט שבדבר זה הנגלה והנסתר חברו יחד. שדברי רבנו האר"י ז"ל עולים מכוונים ממש עם רבנו הרמב"ם ומרן ז"ל בשו"ע. והי' יאיר עינינו בתורתו אמן.

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
 הרב המקומי, מושב בית עוזיאל
 וראש „המכון למצוות התלויות בארץ“.

**כשרותו של אתרוג הגדל בעציץ שאינו נקוב
 והמסתעף לענין ערלה, תרו"מ, שביעית וברכה.**

ח צ ג ת ה ב ע י ה:

לאחרונה התפתחה שיטת גידול בפירות העץ בתוך מיכלים שאינם נקובים ופנה אל „המכון למצוות התלויות בארץ“ חקלאי שמעונין לגדל בשיטת גידול כזו, עצי אתרוג ובכך, לטענתו ירויח: א. באזור מגוריו האדמה קשה לקליטת עצים כגון אלו, ואילו בעציצים הקליטה קלה הרבה יותר. בנוסף לזריעה בעציצים מעונין החקלאי לכסות את העציצים ברשת ועיי"כ ימנע את כניסת הרוח לתוך המבנה ובכך יחסוך בנוסף פסולים הרבה שנגרמים לאתרוג עקב המגע של הקוצים בפרי ע"י הרוח. וכמו"כ ימנע כניסת חרקים ומזיקים שונים על האתרוג.

ושאלתו: האם האתרוג שגדל בעציץ שאינו נקוב כשר למצות ארבעה מינים.

הנה בטרם נשיב לשאלה לגופה, יש לדעת שסוגית „עציץ שאינו נקוב“ כבר נדונה במקומות שונים לגבי חיובים שונים, ובעזה"י, נפרט בקצרה חלק מהמקומות שסוגיא זו כבר נדונה בהן, ובמאמר אחר נפרט את יתר המקומות שלא הבאנו במאמר זה, ועוד חזון למועד.

א. ע ר ל ה: שנינו בירושלמי (ערלה פ"א ה"י ב'). רבי יצחק בן חקולה בשם חזקיה, הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, רבי יוסי אומר: מפני שהשרשים מפעפעין אותו. רבי יונה מפיק לישנא, כלי חרס עומד בפני השרשין. ונחלקו הראשונים בהבנת דברי הירושלמי, וכמו"כ נחלקו האם קי"ל כדברי הירושלמי להלכה, ועוד נחלקו בדינם של החמרים השונים כגון חרס או עץ האם להחשיבם כחומר שמנתק או לא והאם יש חילוק בין זרעים לאילנות, ועיי"כ כ"ז במחלוקת רש"י ותוס' (מנחות פ"ד ע"ב, גיטין ז. ע"ב), וברמב"ן, הרשב"א, ותוס' הרא"ש (גיטין שם). ועו"ע באור זרוע (ח"א סי' ש"ג). ומ"מ לענין הלכה פסק הרמב"ם בהלכות מע"ש ונט"ר (פ"י ה"ח) וז"ל: „הנוטע בעציץ שאינו

נקוב חייב בערלה, אעי"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות". עכל"ה. וכתב שם הרדב"ז שטעמו של דבר הוא דברי ר' יוסי בירושלמי שם שהשרשין מפעפעין. ודעת הר"מ שאין חילוק בין של עץ לבין של חרס. ועו"ע בביאורי הגר"א (או"ח שלוי חי ד"ה בין) ובקרית ספר להמבי"ט על הר"מ שם ודו"ק. ועו"ע בשו"ת בית דוד (סי' א' ד"ה תבנא). וכ"פ מרן בשולחנו הטהור (יו"ד רצ"ד כ"ז) וז"ל: „הנוטע בר"ה וכו' או בעציץ אעי"פ שאינו נקוב חייב" עכל"ה. והנה מרן סתם ולא חילק בין של עץ לחרס. וכ"כ בביאורי הגר"א שם (סי"ק סד"ז) שדעת מרן כדעת הר"מ שאין חילוק בין עץ לחרס.

והנה בטעם הדברים שעציץ שאינו נקוב הריהו כארץ לאילנות ראינו בירושלמי שהטעם מפני שהשרשין מפעפעין אותו. ונחלקו בזה המפרשים, י"א שבחומרים כגון חרס השרשים י ו נ ק י ם דרך דפנות העציץ מהקרקע. וכפירוש זה כתבו האו"ז שם ור' עובדיה מברטנורא (ערלה פ"א מ"ב) וכ"כ הר"ש בפ"ב דחלה מ"ב וכ"כ הגר"א.

וי"א, שהשרשים ח ו ד ר י ם דרך הדפנות אל הקרקע כיון ששרשי האילן חזקים הם ואין בכח העציץ למנוע בעדם לחדור. וכפ"י זה כתבו התפארת ישראל (שם) והאגלי טל (מלאכת קוצר ס"ד ס"ק י"ב). וכ"כ המשנה ראשונה (חלה פ"ב מ"ב) ועו"ע בחזו"א (ערלה א' י"ז) שכתב שחומר שאינו עומד בפני השרשין אינו חשוב לחצוץ בין האילן לקרקע. ומרן בבית יוסף בסי' רצ"ד הביא את דברי הרא"ש בהלכות ערלה שכתב שם שאין כלי חרס עומד בפני השרשין והן מפעפעין דרך החרס י ו נ ק י ם מן הקרקע, ולא הביא הטעם הנוסף ודו"ק.

והנה בכרם ציון השלם אוצר פרי הלולים סי' א' הסתפק הגרצ"פ פראנק זצוק"ל בכלי מתכות האם ג"כ אומרים שהוי כנקוב לגבי ערלה, וכתב שם שנראה שתלוי בשני הפירושים דלעיל, שלטעם שזה משום י נ י ק ה י"ל שאף ע"י מתכת יונק, ולפי הטעם שזה משום חדירת השרשין הרי במתכת אינם חודרים. ומ"מ להלכה כתבו הפוסקים שכלי מתכת נחשב למנותק מה"ת, (עי' חזו"א דיני ערלה סעי' ל"ב) ובדברי מרן הראשלי"צ הגרע"י שליט"א בספר מפרי הארץ (ערלה עמ' סג') ומ"מ בחזו"א כתב שם שאף שזה נחשב מנותק מהתורה מ"מ מדרבנן יהיה חייב. ועי' במנחת שלמה עמ' תיב' שכתב שאפשר שיהיה חייב מהתורה כיון דלא פלוג, ועי"ש.

ומ"מ להלכה, מרן השו"ע אינו מחלק בין חרס לעץ לענין ערלה וכתב שמ"מ בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה. ואמנם הגרש"ז אוירבך בספרו מנחת שלמה (עמ' תי' ד"ה גם) כתב שמה שפסק מרן שכל החומרים חייבים בערלה זהו מספק ואזלינן לחומרא ולא יהיה ניתן להסתמך על זה לקולא ולכן אם לאחר זמן ניקבו, חיישינן לדעת הפוסקים שחולקים

על הר"מ וס"ל שמעיקרא פטור מערלה וצריך למנות שנות ערלה מחדש. אך מרן הראשלי"צ שליט"א (מפרי הארץ עמי ס"א) כתב שדעת מרן השו"ע היא הכרעה ודאית שכל חומר חייב בערלה, וא"כ אזלינן בזה גם לקולא.

ב. ת ר ו מ ו ת ו מ ע ש ר ו ת: נאמר במשנה מסי דמאי (פ"ה מ"י) עציץ נקוב הרי זה כארץ. תרם מהארץ על עציץ נקוב, מעציץ נקוב על הארץ, תרומתו תרומה. משאינו נקוב על הנקוב, תרומה ויחזור ויתרום. ע"כ. וכתבו הרע"ב והמפרשים שם שעציץ שא"נ פטור מתרו"מ מדאורייתא והוי מן הפטור על החיוב. ומ"מ חייב בתרו"מ מדרבנן בעציץ שאינו נקוב.

וכן פסק הר"מ בהלכות תרומות (פ"ה הט"ז) כדברי המשנה בדמאי. והנה הר"מ סתם דבריו שם ולא חילק בין זרעים הגדלים בעציץ שא"נ לבין פירות האילן שגדלים בעציץ שא"נ ומשמע שדעתו שהכל שגדלו בעציץ שא"נ חייב בתרו"מ רק מדרבנן, וע"כ לא חילק. אך דבר זה טעון בירור והבנה. מה טעם לחלק בין ערלה לתרו"מ, והלא אי נימא שבאילן אפילו א"נ הריהו כנקוב מפני שרשיו מפעפעין ויונקין, א"כ הוי"ל לחייב גם בעציץ שא"נ בתרומה מה"ת וכפי שמובא ברמב"ן (גיטין כ"א ע"ב), דכל שהוא יונק ומפריח מריח האדמה חייב במעשרות. וא"כ מאי שנא הכא? והנה הגאון הרשז"א זצ"ל בספרו מנחת שלמה (סי' ע"י) הביא דברי הרמב"ם בהלכות ערלה שהנוטע בעציץ שא"נ חייב בערלה שאע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות. וכתב ע"ז הגרשז"א זצ"ל וז"ל, "והנה מדברי הר"מ הנ"ל משמע לכאורה ודאי שלא דוקא גבי ערלה הוא דחשיב עציץ שא"נ כארץ אלא גם לענין מעשר ושאר דברים הוא דאמרינן הכי. כיון שעיקר החילוק הוא רק בין זרעים לאילנות ולא בין ערלה לשאר איסורין. וא"כ אתמהה איך סתם הר"מ בפ"ה מתרומות הט"ז וכתב: "התורם מפירות וכו' תרם מן הנקוב על שא"נ תרומתו תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרו"מ ממקום אחר". ואיך לא רמז כלל לחילוק זה שמחלק כאן בין זרעים לאילנות, וגם נראה דאדרבה מוכח קצת מדבריו שם, שהרי בהלכה הקודמת זכר שם הר"מ לשון של "תבואה" ואילו בהלכה זו דקדק לכתוב "מפירות" דמשמע סתמא פירות האילן. אף שמוצא דין זה הוא ממתניתין דסופ"ה דדמאי ושם תנן סתמא מבלי להזכיר כלל לא לשון תבואה ולא לשון פירות. וע"כ כותב הגרשז"א זצ"ל שהרמב"ם אזיל לשיטתו שסובר שכל מיני פירות, חוץ מירקות חייבים בתרו"מ מה"ת. ומשו"ה השכיל כאן לאשמועינן שגם בפירות הוא דמחלקינן בין נקוב לאינו נקוב הואיל וגם חייבים בתרו"מ דבר תורה. וע"כ שם שהר"מ ס"ל שהיא דירושלמי פי' שחוזק השרשים גורם להם לפעפע ועתידים ודאי לנקוב את

העציץ ולעבור לארץ (ולא ס"ל כטעם שחוזק יניקת השרשים שואב גם ללא נקב, ועיי לעיל). וממילא קשיא ליה להרמי דמה סברא יש בדבר לחשבו מעכשו כנקוב ע"ש סופו כיון דהשתא הרי לית ליה מיהת שום יניקה מן הארץ. ולכן סובר שדין זה אינו אלא לגבי ערלה ולא בשאר דברים. ושם האריך להוכיח החילוק שדוקא בערלה מונין לו משעת „נטיעה” וכמו שכתב הר"מ בפ"ט מהלכות מעשי"ש ה"ח עיי"ש בדבריו, וכתב שם שנמצא לפי"ז שרק לענין ערלה הוא דחשוב כארץ ולא לענין תרו"מ ושאר דברים, ומשי"כ הר"מ „דאע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות” יש לדחוק ולומר שכוונתו רק ליתן טעם לדבריו דמה שחייב רק מפני שהוא אילן הוי נוגע ערלה גם בזרעים לא הוי חשיב כלל כארץ, ואף שאין זה מחוור להעמיס כוונה זו בדברי הר"מ מ"מ מביא שם הגרשו"א זצ"ל, עוד הכרח לזה מהר"מ פ"ב מטומאת אוכלין ה"י, ועו"ע שם בדבריו שהאריך בכ"ז עכ"ד. והנה אפשר להאריך בכל הסוגיא הנ"ל ולהביא לכאן ולכאן, מ"מ כיון שאין זה נידון השאלה שלפנינו ע"כ אביא רק הדברים הכתובים בזה, ובעהש"י עוד חזון למועד.

הנה המעיין בסוגיא בירושלמי שם יראה שהסתפק ר' ירמיה בנטע בו דלעת. מאחר שהוא כנקוב אצל אילן כנקוב אצל זרעים. ומסביר שם הפנ"מ שהירושלמי פשט לן שדוקא אצל אילן חשוב נקוב כיון ששרשיו מפעפעין ולא אצל זרעים ואין חילוק בין שאר זרעים לדלעת. ודברי הירושלמי שם נקראים בתמיהה. וכי מאחר שנקוב אצל האילן יהי נקוב גם אצל זרעים !! ובעיקר ספיקו של ר' ירמיה כתב הר"ש (פ"ב דחלה מ"ב) וז"ל: „נטע בו דלעת באותו עציץ שהאילן נטוע בו ואגב אילן מהני לדלעת א"נ דלעת כאילן חשוב” עכ"ל. והנה בפ"י האי דברים פשוטים כיון שנטע הדלעת באותו עציץ חרס עם האילן יש להסתפק שמא אגב האילן נחשבת גם הדלעת כמחוברת (וכ"כ הר"ש סיריליאו בירושלמי ערלה שם). ובפ"י הבי של הר"ש, י"מ שהספק הוא בדלעת שזרועה לבדה בעציץ של חרס שא"נ ושמא דלעת נחשבת כאילן מכיון ששרשיה חזקים יותר משל שאר זרעים, וכ"פ בדבריו המל"מ (בכורים פ"ב ה"ט), רק שמעיר המל"מ שם שלפי דבריו צ"ע לשון הירושלמי „מאחר שהוא נקוב אצל אילן כנקוב הוא אצל זרעים”. והרי אין הנידון בזרעים אלא בדלעת לבד. וי"מ דברי הר"ש בא"נ שאין הכוונה דוקא לדלעת

אלא שהספק הוא בכל הזרעים. היינו שהירושלמי מסתפק אם אמנם דוקא שרשי אילן מפעפעים ויונקים בכלי חרס ולא שרשי זרעים או שמא כ"ח אי"צ נקב כלל אף לזרעים ונקט דלעת וה"ה לכל זרעים, ופושט הירושלמי מאחר שנקוב אצל אילן כנקוב הוא אצל

זרעים ומפורש כדברי רשי"י שחרס אי"צ נקיבה גם לזרעים (עיי לעיל בתחילת התשובה). וזהו שכתב הר"ש במסכת ערלה (פ"א מ"ב) על דברי הירושלמי, "ומסיק דה"ה כנקב אצל זרעים והגמ' שלנו אינו סובר כן" וכפרוש זה כתב בשו"ת בית דוד (סי' א') ועיי"ש. והנה ודאי שאין ספיקו של הירושלמי לחייב הדלעת בערלה אלא ודאי איירי בתרו"מ. וא"כ משמע מדבריו שיש צד חיוב מה"ת בתרו"מ בעציץ שא"י היכא שהרשין חזקים כגון אילן או דלעת (וודאי לא איירי מחיוב דרבנן כיוון שבלא"ה כל הגדל בעציץ שא"י חייב בתרו"מ מדרבנן). ואה"י שיש לחלק בין שני הפירושים בר"ש ובין הפירושים בא"י של הר"ש שאפשר שכוונתו לכל הזרעים. ובתלמוד שלנו לא ס"ל כן וכמשי"כ הר"ש שם. ועוד אפשר שהספק בירושלמי אינו כלל לגבי מעשרות אלא לגבי הכשר טומאה וכמשי"כ בדברי יחזקאל (ר' יחזקאל ברנשטיין - סי' ב' אות יא-יב).

והנה במנחת שלמה להגרשז"א (שם) כתב וז"ל, "והא דבעי התם בירושלמי טע בו דלעת מהו? יש בזה פירושים הרבה ואפשר שפיר לפרש את הבעיה גם באופן שלא יהא סותר כלל את דברנו, ובפרט שבלא"ה הרי הושמטה בעיה זו ברמב"ם ולא הובאה כלל בהלכותיו עכ"ל. וא"כ הוא הזכיר הדברים ברמז וכוונתו לפירושים הנ"ל ודו"ק. ושוב מצאתי בקונטרס קדושת שביעית (שיו"ל בחודש מנחם אב תשי"ח לקראת שנת השמיטה תשי"ט) בתשובה שכתב הרב דב פוברסקי שליט"א בדין עציץ, והביא שם את הרמב"ם הנ"ל שהנוטע בעציץ שא"י חייב בערלה. ותמה שם מדוע לא הביא דין זה בהלי' תרומות שאילן הנוטע בעש"י חייב בערלה מה"ת. ושוב הביא ספק הירושלמי גבי דלעת, וכתב שם שודאי ספיקו זה הולך לענין חיוב תרו"מ ומבואר דדין זה מהני גם לגבי תרו"מ. ולאחר מו"מ שם כתב ונראה דנוטע אילן בעציץ שא"י שחייב בערלה משום דרשי אילן מפעפעין, דין זה לא מהני אלא לענין שיש יניקה מן הקרקע ולענין חיוב ערלה לא בעי שיהא על האילן תורת מחובר לקרקע אלא כל שיונק מן הקרקע מיקרי גידו"ק ומתחייב בערלה, משא"כ המעשרות ושביעית בעינן שיהיה על הפירות דין מחובר לקרקע ובעש"י אין דין מחובר לקרקע אלא יש יניקה מהקרקע ורק לגבי ערלה די לנו שיונק מהקרקע ולא בעינן שיהיה ע"ז דדין מחובר. ולפי זה אתי שפיר הא דהרמב"ם לא חילק בהלכות תרומות וכתב שעש"י חייב בתרו"מ רק מדרבנן ולא חילק בין אילן לזרעים. וכמו"כ מיושב מה שהשמיט הרמי הבעיה דהירושלמי בנטע אילן ודלעת כאחד שהרי כל הנפק"מ בזרעים הוא לגבי מעשר ושביעית. עכת"ד.

וא"כ גם לדבריו ס"ל להר"מ שאין חילוק בין אילן לזרעים לגבי תרו"מ. ולא ס"ל הך

בעיה דהירושלמי. (ואמנם לדברי הגרשז"א ולפי דברינו לעיל אפשר שאין סתירה כלל מהך בעיה לסוגיא דידן).

והנה לאח"כ ראיתי למו"ר הגאון הרב שלמה עמאר שליט"א בשו"ת שמע שלמה (ח"א יו"ד סי' ז' אות ו') שכתב וז"ל, „ואחר העיון נראה דמה שמצאנו שבערלה חייבים גם בעציץ שא"נ אינו דין מיוחד בערלה דוקא כמו בדין גדולי בית, אלא דין זה מיוחד באילנות דרשיהם חזקים ויניקתם מרובה ועל כן מפעפעים ויונקים דרך עציץ שא"נ, וכן מדוקדק לשון הר"מ ז"ל (בפ"י ממע"ש ה"ח) שכתב הנוטע בעציץ שא"נ חייב בערלה אע"פ שאינו כארץ לזרעים ה"ה כארץ לאילנות עכ"ל. הרי הוא ז"ל מחלק בין זרעים לאילנות ולא בין ערלה למעשר ומה שלא כתב חילוק זה בהלי תרו"מ אלא רק גבי ערלה הוא משום דערלה שייכת רק באילנות, וע"כ כתבו מילתא דפסיקא דערלה נוהגת גם בעציץ שא"נ ומזה נלמד לתרו"מ דזיל בתר טעמא.

ועוד הביא שם ראיה לדבריו מהירושלמי - ערלה. „רבי ירמיה (ומש"כ שם ר' יונה ט"ס הוא) בעי נטע בו דלעת מהו". והביא שם הפ"ה הא' של הר"ש (ולא צ"יין שני הפירי כי לפי הפ"ה השני אפשר שאין הוכחה וכמש"כ בסו"ד וע"י לקמן) וכתב שהנראה דהשאלה היא לגבי חיוב מעשר בדלעת וא"כ בע"כ שאילן חייב בתרו"מ מה"ת בעש"י ולכן שייך הספק. ומסיים שם וזו ראיה ברורה בעה"י. ושוב מביא שם את דברי הרב כ"ה החיים (סופר) באו"ח (סי' שלו' ס"ק מח') לגבי הא' שכתב מרן (שם ס"ז) שאסור לתלוש אפי' מעש"י והביא שם הכה"ח מחלוקת רש"י בגיטין בעציץ של עץ או חרס. וכתב בסו"ד וזהו לענין זרעים אבל לענין אילן אפי' אינו חשוב כנקוב כ"פ מרן ז"ל בשו"ע יו"ד (סי' רצ"ד סכ"ו) והוא ע"פ סברת הירושלמי והר"מ כמבואר בב"י יעו"ש עכ"ל, הכה"ח. הרי מבואר דד"ז אינו מיוחד בערלה אלא דין אחד לכל הדברים. דהא שם לגבי שבת איירי ומ"מ כתב כן. ועו"כ שם, וזמן רב נשארתי מסתפק בזה שהיה נ"ל חידוש לומר כן עד שה' האיר עיני ומצאתי בעה"י ובשועתו שדבר זה שכתבתי שאילן הנוטע בעש"י חייב בתרו"מ מה"ת זה מפורש ומבואר בדברי המל"מ (בפ"ב דבכורים ה"ט) שאחר שהביא כל הדעות בעש"י כתב בזה"ל „ודע דהא דבעינן שיהיה נקוב כדי שיחשב כמחובר הוא דוקא כשהעציץ הוא של זרעים אבל אם נטע בו אילן אף שא"נ כנקוב דמ"י. והביא שם המל"מ את דברי הר"מ בהלי מעש"ש. ואת הירושלמי הנ"ל דברי הר"ש ע"ז. וכתב ע"ז הרב שמע שלמה ונתתי שמחה בלבי שבי"ה זכיתי לכוון לדעתו גם בדין וגם בראיות מהירושלמי והר"מ הנזכר. ועי"ל בראיה הנוספת שהבאתי מהבעיא של הירושלמי שהיא שקולה כנגד כולם. והרב מל"מ הזכיר הך בעיא דלעת אך לא הביא ממנה ראיה לענין זה. והנה אמת דלפי

הפיי השני שכתב הר"ש אין שום ראיה לנד"ד אך העיקר הוא כפירושו הראשון דהר"ש ז"ל. ומסיים שם. קם דינא דהא דאמרו בעציץ שא"י פטור ממעשרות הוא רק בזרע בו זרעים וירקות אבל אילן הנטוע בעציץ שא"י חייב במעשרות כנטוע בארץ עכתי"ד.

והנה משייך שדבר זה מיוחד באילנות דשרשיהם חזקים ויניקתם מרובה גם דרך עציץ שא"י ולכן היה לו ברור שאין חילוק בין ערלה לתרו"מ. כל זה להטעם שהזכיר שזה משום יניקה, אך אה"י אם נימא כהטעם שהשרשים חזקים ויוצאים חוץ לעציץ יש לחלק בין ערלה לתרו"מ וכמשייך הגרשז"א במנחת שלמה (שם).

ומשייך שהראיה מהבעיא של הירושלמי שקולה כנגד כולם וכתב שהעיקר כפיי האי של הר"ש ומזה יש הוכחה לנד"ד. ואמנם לעיל הבאנו שאפשר שכל הספק איננו במעשרות אלא לגבי הכשר טומאה. וא"כ אין מזה כל הוכחה וכמו שחילק בזה בדברי יחזקאל (שם) ובפרט שהרמב"ם הך בעיא של הירושלמי לא הזכיר ממנה כלל.

ומ"מ הלכה למעשה פסק שם הרב שמע שלמה שאילן הנטוע בעש"י חייב בתרו"מ מה"ת. ובפרט שלמד במל"מ שלמד כן בפשיטות. היינו משום שכתב המל"מ שם הדברים ולא חילק ומשמע שלכל מלי אמרה.

ואמנם בר"מ בפיי המש"י מסי' דמאי (פ"ה ה"י) כתב וז"ל ומה שאמר מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל לפי שהיא כמו טבל ואסור לכהן לאוכלו שכל דבר הגדל בעציץ שא"י אינו חייב בתרומה מן התורה. עכ"ל.

וא"כ, לענ"ד, הדברים מפורשים בר"מ שכל דבר אינו חייב מה"ת אם גדל בעש"י ולא חילק בין אילן לזרעים ואדרבה הדגיש שכל דבר משמע ללא יוצא מן הכלל. ומ"מ בדברי הר"מ מצינו עקולי ופישורי, שמחד בדין ערלה חילק בין זרעים לאינלנות ולא בין תרו"מ ושאר דברים לערלה, ומאידך השמיט כל סוגיא זו בהלי תרומות ואדרבא כתב בפיהמש"י שכל דבר אינו חייב מה"ת.

והלום ראיתי להגאון הרב קלמן כהנא זצ"ל שכתב בקיצור הלי מצוות התלויות בארץ (בסוף קישו"ע הוצ' אשכול) בסי' ב' סעי' ע"ו ושגם במינים שחייב מן התורה פעמים שיהיה חייב רק מדרבנן וכגון בעש"י. דהיינו כגון זתים וענבים וכך כתב גם בספר מצוות הארץ (הלי תרו"מ סי' ג' ס"ב) וא"כ מפורש בדבריו שגם אילן וכגון זיתים וענבים אם יהיו בעש"י יהיו חייבים רק מדרבנן וידוע הדבר וכפי שמעיד הגר"ק כהנא זצ"ל בהקדמה לספרו שם. שכל דבריו נכתבו לפי מרן החזו"א והוא הסכים לכל דבריו. ומשמע א"כ שדעת החזו"א כדבריו.

ואמנם ע"ז צ"ע שהנה בחזו"א הלי ערלה ס"א ס"ק י"ז, כתב להעמיד בסוגיא דפ"ב חלה מ"ב גבי ספינה שאפשר לאוקמי אפילו באינה נקובה ובנטע בה אילן ולגביו חשוב כנקוב וע"כ חייב בתרו"מ. (ומשי"כ שם בחזו"א שאיירי בשל חרס היינו משום שס"ל שבשל עץ יש לצדד ולהקל אף לגבי ערלה שאינו אלא מדרבנן וכדין מתכת וע"י חזו"א דיני ערלה ס"י ל"ב).

ואמנם אחר העיון הדברים ברורים שאה"נ בעציץ חרס. אילן שניטע בו אפי' אי"נ נחשב כנקוב וזהו שכתב החזו"א בהלכות ערלה גבי ספינה וכ"כ ג"כ גבי שביעית בהלכות שביעית (כ"ב א'). ואילו בעציץ העשוי מעץ וק"ו ממתכת אינו נחשב כנקוב גם לגבי תרו"מ ושביעית ואף לא לגבי ערלה וכמו שהבאנו לעיל. וזהו שכתב הרב קלמן כהנא זצ"ל שבעש"י, דהיינו אף מבחינה הלכתית נחשב כא"נ וכגון בעץ או מתכת בזה אינו חייב מה"ת בתרו"מ. ועכ"פ חזינן שדעת החזו"א שהיכא שגבי ערלה יחשב עציץ שא"נ כנקוב כך הוא הדין גם לגבי תרו"מ שיחשב כנקוב ויתחייב בו תרו"מ מה"ת. וא"כ לדעת הר"מ אליבא דהרדב"ז (ע"י לעיל בסוגיא ערלה) שאילן הנטוע בעש"י חייב בערלה בין של חרס ובין של עץ הכי נמי שחייב בתרו"מ בעש"י בין של עץ ובין של חרס מן התורה.

ושו"ר שהערוך השולחן בהלי תרומות (ס"י נ"ז ס"ט) כבר הקשה קושיא זו ותמה מדוע הר"מ לא הזכיר בהלי תרומות החילוק בין אילן לזרעים בעש"י אפי' שגבי ערלה חילק בזה, ונשאר שם הערוך השולחן בצרך עיון.

ומ"מ בסי' ע"י ס"ט"ז כתב בפשטות לגבי תרו"מ בעש"י שבאילנות אי"צ נקיבה דהם מחלחלים ויורדים עד העפר. (והנה הערוה"ש ס"ל כטעם שהשרשים מחלחלים לאדמה ולא מטעם יניקה ומ"מ ס"ל שחייבים בתרו"מ. וזהו דלא כפי שכתב הגרשו"א שאם מטעם חלחול פטור מתרו"מ וחייב בערלה ודו"ק). וכן ראיתי בספר כרם ציון הלכות פסוקות (פכ"ד הי"ח). שכתב וז"ל „יש להסתפק אם נטע אילנות בעציץ שא"נ אם דינו כנוטע קטניות וירקות או דילמא שאני דיונק אף באינו נקוב מפני שהשרשין מפעפעין אותן" והדעת נוטה כצד השני. ומכל הנ"ל נראה שהנוטע אילן בעש"י חייב בתרו"מ מה"ת וכמשי"כ החזו"א והערוה"ש והג"ר שמ"ע בספרו שמע שלמה. ומ"מ כ"ז רק היכא שאפשר שתהיה יניקה אך אם אין כלל יניקה כגון במתכת וכדי ודאי שאינו חייב בתרו"מ מה"ת אלא מדרבנן כדין עש"י בזרעים.

ג. ש ב י ע י ת: בעציץ נקוב נראה פשוט שנוהג בו דיני שביעית מה"ת וכמו שהבאנו לעיל שעציץ נקוב הרי הוא כארץ וכ"כ במנ"ח מצווה שכו' שעציץ נקוב הריהו

כארץ לענין שביעית. וכ"כ החזו"א (שביעית ס"י כ"י ס"ק ה') וכ"כ התוס' רי"ד (מעשרות פ"ה ה"א בסוף דבריו) ועיי להגרשז"א בספרו מנחת שלמה (ס"י מ"י) שהאריך בזה ועיי בשו"ת שמע שלמה למו"ר הגר"ש עמאר שליט"א (ח"ב יו"ד ס"י י"ב).

ובעצ"פ שא"נ המנ"ח (שם) כתב שעצ"פ הריהו כארץ ובא"נ אין דינו כארץ וכמ"ש הר"מ בפ"א מהלי כלאים ה"נ בשביעית עכ"ד פי' כמו שבכלאים עצ"פ שא"נ אסור מדרבנן כד בשביעית אין איסורו מהתורה אלא מדרבנן. (ועו"ע במנ"ח מצוה תצ"ב).

ודברים מפורשים יותר כתב בשו"ת נחפה בכסף חיו"ד (ס"י ה') שאסור לזרוע מדרבנן גם בעצ"פ שא"נ. וכ"כ שדה הארץ (ח"ג כ"ח) ועו"ע להגרשז"א בספרו מנחת שלמה (ס"י מא' אות ד') שחוכך בדבר אחרי שלא בכל מקום גזרו א"נ אטו נקוב.

ועו"ע להרדב"ז בפ"י על הר"מ ה"י שמו"י (פ"א ה"ו) על הא שכתב הר"מ ואין בודקין את הזרעים בעצ"פ מלא עפר אבל בודקין אותן בעצ"פ מלא גללים. וכתב ע"ז הרדב"ז ג"ז שם כלשון רבנו ובתוספתא שלנו שנויה בטעות ובעי תרתי בעצ"פ מלא גללים אבל גללים בקרקע או עפר בעצ"פ לא. ומסתברא דאפילו בעצ"פ נקוב דלא החמירו כל כך עכ"ל"ה.

ולכאורה נראה לדקדק מדבריו. שבעצ"פ שא"נ מותר אף בעפר. אך ראיתי להחזו"א שכתב בהלי שביעית (ס"י כ"ב אות א') וז"ל וברדב"ז בפ"י להר"מ פ"א שמיטה ה"י ו' מבואר דאינו נקוב אסור מדרבנן, אבל אין לנו מקור לזה בגמ'. עכ"ל החזו"א. וא"כ החזו"א למד בדברי הרדב"ז שעש"נ אסור מדרבנן בשביעית. ואיהו לדידיה קאמר שאין לזה מקור בגמ'. ומ"מ בסי' כ"ו אות ד' כתב החזו"א „אבל חלילה להקל עצ"פ שא"נ בחוץ דסתמא ריהטא דא"נ כנקוב מדרבנן. (ועו"ע במנחת שלמה ס"י מ' בה"ד וראיתי על דברי הרדב"ז הנ"ל).

וא"כ מסקנת הדברים שבעש"נ נוהג בו שביעית מדרבנן. ואמנם כ"ז בזרע שם זרעים אך בנוטע אילנות בעש"נ היכא שהשרשים יכולים לפעפע ולינוק או לחדור לאדמה שמה נראה ודאי שהוי זריעה מה"ת וכמ"ש לעיל לגבי ערלה ותרו"מ. ושוי"ר שכ"כ הרה"ג קלמן כהנא זצ"ל בספרו מצוות הארץ (ס"י ל"ו ס"א) וז"ל. מיהו לגבי אילן כל עצ"פ של חרס נחשב כעצ"פ נקוב ע"כ אסור לזרוע אילן בעצ"פ של חרס אף אם אין בו נקב כלל, עכ"ל. (ומש"כ של חרס, כיוון שאזיל לשיטת החזו"א שרק בשל חרס חשוב האילן הנטע בעש"נ כנקוב, אך לדברי הרדב"ז (הוב"ד לעיל) בין של עץ ובין של חרס אילן שניטע בעש"נ הריהו כנקוב וה"נ בשביעית אסור לנטוע אילן בעש"נ בין של עץ ובין של חרס.

ד ב ר כ ה: שנינו בירושלמי פ"ז דכלאים ה"ו. תני עשינן מעשרותיו מהלכה ותרומתו אינה מדמעת ואין חייבין עליה חומש. רבי יוסי בעי מהו לומר על פתו המוציא לחם מן הארץ, ר' יונה בעי דלעת כתלוש הוא לסכך בה. עכ"ל הירושלמי. ומסביר שם הפני"מ בד"ה ר' יונה: כלומר דהא דרי יוסי לא מספק"ל וכו' ה"ה לענין ברכה ושפיר מברכין על פתו המוציא לחם מן הארץ. וכי קא מבעיא ליה הכי הוא וכו' עכ"ד. (ועיי"ש ברדב"ז שהבעיא היא בע"נ. ומ"מ עיי במרה"פ שם ובכל המפרשים שהבאנו לקמן שהספק בעשינן וכפשטות דברי הירושלמי) וא"כ לדברי הפני"מ ר' יוסי נשאר בספק מה מברכים על פתו אך לר' יונה הדברים ברורים ושפיר אפשר לברך על הגדל בעציץ המוציא לחם מן הארץ.

אך החיי אדם בכלל נ"א ס"י"ז כתב, "אחד מחמשה מיני דגן שגדל בעשינן ועשה ממנו פת אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ דאינו נקרא ארץ". ומציין שם שמקור דבריו הוא מהירושלמי בכלאים הנ"ל. וא"כ הח"א למד שהירושלמי נשאר בספק וע"כ משום ספק ברכות פסק שיברך במ"מ שאם ברך על פת יצא (וכמשי"כ הח"א בכלל נ"ח ס"ג עיי"ש).

וכ"כ הח"א בנשמת אדם כלל קני"ב סק"א שהירושלמי נשאר מסופק לגבי ד"ז.

והנה השדה חמד (כללים מערכת כי כלל ק' ד"ה וראיתי) הביא דברי הח"א וכתב עליו ובמחכה"ת דבריו תמוהים לדעתי הקצרה ולא ידעתי איך כותב בשם הירושלמי בפשיטות כן שהרי ר' יונה ס"ל בהיפך ופשיטא ליה דמברך על פתו המוציא לחם מן הארץ, ואף ר' יוסי לא אמר בפשיטות. ושוב מביא שם את דברי הח"א בני"א בהלכות לולב שלומד שם שהירושלמי נשאר בספק ולא כמו שמשמע ממנו בהלי ברכות שדעת הירושלמי בודאי שאינו מברך המוציא וכתב ע"ז השדי חמד ולפי הנראה לא היה לו פירוש הרב פני משה.

ועוד הקשה עליו השד"ח, שלפי דברי הח"א בהלי ברכות ובני"א הלכי לולב שכתב שם שברכת המזון כן מברך עליו אפ"י שברכה ראשונה היא במ"מ (ועיי"ש שהוכיח דבריו מהגמרא בברכות דף מ"ז:). מהכלל בירושלמי (ברכות מ"ד ע"א) שכל שמברך אחריו שלש ברכות מברך לפניו המוציא. ולפי כלל זה נסתרים דברי הח"א, ועוד מקשה עליו שדבריו הם היפך הרמי בהלכי ברכות (פ"ג י"ב) שכתב כלל, כל שמברכים עליו בתחילה במ"מ מברכים בסוף לאחריו ברכה אחת מעין שלש חוץ מן האורז עכ"ד הרמי. ואם כדברי הח"א היה לו לרמי לומר חוץ מן האורז ומן הפת שגדל בעשינן?

וע"כ כותב שם השד"ח שפת הגדלה בעשינן מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ודלא

כהח"א. וכ"כ בהגהות וחי'דושי הרש"ש (פסחים ל"ו ע"ב תוס' ד"ה) שעל פת שגדלה בעש"י מברך בתחילה המוציא ולבסוף בהמ"ז.

וכ"פ בספר פתח הדביר ח"ב ס"י ר"ג אות א' (והוב"ד בשד"ח שם). וכתב שפת הגדל בעש"י מברך עליו המוציא לחם מן הארץ.

וכ"פ להלכה מרן הראשלי"צ שליט"א בספרו יחווה דעת (ח"ו ס"י י"ב) ועיי"ש בדבריו. ועו"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א (בהערות לשו"ע ס"י ר"ד) ובאור לציון ח"ב (ס"י י"ד) יג' ובהערה (שם).

והנה בח"א שם כתב שגם בורא פרי האדמה אין מברכים על ירק שגדל בעש"י כיון שאין עליו אדמה. ומ"מ כל אותם הפוסקים הנ"ל דפליגי אח"א פליגי נמי בזה וס"ל שמברכין ע"ז ב"פ האדמה. ויתר על כן מצינו להרב קרן אורה במנחות (דף ע"א) שלגבי ברכת המוציא מסתפק ואפשר שס"ל כהח"א, אך לגבי ב"פ האדמה מפורש לא קיי"ל כותיה אלא ס"ל ששפיר מברכין עליו ב"פ האדמה. ומוכיח דבריו מלשון המשנה בברכות (דף מ' ע"ב) „על דבר שאין גידולו מן הארץ מברך שהכל" ומשמע דיכול לברך ב"פ האדמה על דבר הגדל בעש"י ועיי"ש בדבריו. ולגבי ברכת פירות האילן האם מברך ע"ז ב"פ העץ אם גדל בעש"י כתב שם הח"א (כלל נ"א י"ז) שצ"ע אם מברך בפה"ע אם מקרי פרי וגם אם נקרא עץ. ואמנם אפ"י דהכא כתב דמספקא ליה מ"מ בנשמת אדם (סוף כלל קנ"ב) כתב בפשיטות וז"ל: „אבל לברך בפה"ע נ"ל דלא מספקא דכל דודאי נקרא עץ כיון שיש לו כל הסמנים שאמרו.

וא"כ נראה ברור שלגבי ברכת בפה"ע גם הח"א למסקנא מודה שאילן הגדל בעש"י מברך על פירותיו בורא פרי העץ.

ואמנם לגבי המצעים המנותקים שקיימים בזמננו יש להסתפק במקרה והמצע הוא כולו חומר סינטטי ללא עפר כלל האם אפשר שיברכו עליו שהכל כדין גדולי מים. ועיי' לקמן במאמרו של האגרונום ר' יהורם דנינו.

ה. א ר ב ע ה מ י נ י ס: הנה לפי סיכום הדברים דלעיל שבאילן הגדל בעש"י דינו כגדל בעציץ נקוב וחייב מה"ית בערלה, תרו"מ, איסורי שביעית וברכתו העץ. נראה בפשטות שאתרוג הגדל בעש"י אפשר ליטלו לכתחילה למצות ד' מינים כיון שהתורה דרשה שיהיה האתרוג „פרי עץ הדר" ואילן הנטוע בעש"י ודאי שם עץ עליו וע"כ האתרוג הגדל בו ראוי לברכה. ואמנם לעיל הבאנו שהא דאילן שנטוע בעש"י הוא נקוב הוא דוקא באם העציץ עשוי מחרס או עץ וכפי שפירש הרדב"ז את סתימת הרמב"ם וכ"פ מרן

הראשלי"צ שליט"א את סתימת דברי השו"ע. אך אם האילן נטוע בעציץ ממתכת אין דינו כנקוב ופטור מה"ת בכל הנ"ל וא"כ היה נראה לומר שהאתרוג שגדל בעציץ מתכת לא יהיה ראוי לברכה.

אך לאחר העיון נ"ל שגם אם גדל בעציץ ממתכת שאין דינו כנקוב מ"מ יהיה ראוי לנוטלו למצות ד' מינים. כיון שכל הקפידא של התורה היא שיהיה עץ. ונראה שגם בעשי"נ העשוי ממתכת שם עץ עליו ורק החסרון הוא שאינו נקרא שגדל בארץ ואינו נחשב גידו"ק, וכיון ששם עץ עליו ודאי שאפשר ליטלו לד' מינים.

תדע דכך הוא שהרי שנינו לעיל שבאילן שגדל בעשי"נ מברך ב"פ העץ. ופשוט דזהו אפי' אם העציץ עשוי ממתכת (וא"ל שמברך עליו ב"פ העץ משום שמ"מ ביסודו פרי עץ הוא כיון שלסברא זו גם על גדולי מים בכה"ג יברך כברכתו וזה ליכא, וכמו שפסק ביחו"ד שם ועיי"ש. ואמנם כסברא זו כתב השבט הלוי (הערות לשו"ע סי' ר"ד) ובאור לציון (ח"ב י"ג י"ד). אך לענ"ד נראה שבכה"ג של גידולי מים מברכין שהכל וכבר האריך בזה הגר"ח"ז גרוסברג זצ"ל (התורה והמדינה ט' י'). ובכרם ציון כרם צבי עמ' רטו"ו) ועו"ע למרן הראשלי"צ שליט"א (ביחו"ד שם) וא"כ נראה פשוט ששם עץ עליו וע"כ ברכתו ב"פ העץ ושפיר יכול ליטלו למצוות ד' מינים.

ואמנם החיי אדם בהל' לולב (כלל קנ"ב ס"ג) כתב וז"ל "אם גדלו בעציץ שאינו נקוב צ"ע". ובנשמת אדם (שם) כתב שזה וודאי נקרא עץ וע"כ ברכתו בפה"ע ומדלא כתיב אלא פרי עץ וכפות תמרים ולא כתוב עץ הארץ א"כ אף מה שגדל בעציץ נקרא כפות תמרים ועץ עבות עכת"ד. ובשיטה זו הולך לכל אורך התשובה. רק שבסו"ד כתב וז"ל אך צ"ע שהרי כתב הרמ"ב מהלכות תרומות מה דגן ותירוש מיוחד שהוא גידולי קרקע וא"כ הי"נ נימא וכו' וצ"ע למעשה עכ"ל.

ואע"ג שלענ"ד יש לעיין ולפלפל בשאלתו האחרונה, אך מ"מ דעתו היא שהלכה למעשה צ"ע, וע"כ בספרו ח"א (שם) כתב שאם גדלו בעציץ שאינו נקוב צ"ע. ולכאורה מדסתם דבריו שם בח"א ולא חילק בין סוגי העציצים נראה מדבריו שמ"מ צ"ע ואפי' בכלי חרס. אך לאחר העיון בדבריו נ"ל שבכלי חרס אם גדלו בו ד' מינים שפיר אפשר ליטלם וכל מה שנשאר בצ"ע זה רק בכה"ג שיש דבר המפסיק בין עציץ לקרקע דאז פטור מכל המצוות התלויות ארץ מה"ת וע"כ בכה"ג הסתפק אם אפשר ליטול הגדל בעציץ לד' מינים ועל זה נשאר בצ"ע.

וזה מדוקדק בדבריו שם, דהנה בתחילת דבריו כתב הנשמ"א וז"ל, "דאף דכתב פרי עץ אין לומר דזה לא נקרא עץ דזה אינו שהרי חייב בערלה כדאיתא ביו"ד סי' רצד' סעי' כז'

וכו'. וכ"ז שהעציץ עומד בגינה דבזה י"ל דיונק מן הקרקע, או שעומד בבית שמלא עפר
 דנחשב כקרקע, אבל העומד אפ"י בעציץ נקוב אלא שהעציץ עומד בבית שאין בו עפר זה
 לא נקרא אילן כלל אפ"י לענין ערלה כדאיתא ביו"ד סו"ס רצד' דהטעם שעשי"נ חייב
 בערלה היינו משום שהשרשים מפעפעים עי"ש.

והנה סיכום בינים של דברי הנשמ"א עד כה הוא, שבעשי"נ שעומד בגינה ויש לו יניקה
 מהקרקע שפיר מיקרי עץ וחייב בערלה ונקרא פרי עץ הדר, אך אם עומד על דבר
 המפסיק בין העציץ לבין הקרקע אינו נקרא אילן כלל ופטור מערלה ואינו בכלל של פרי
 עץ הדר. ושוב כותב שם הנשמ"א וז"ל, וראיתי דיש להביא ראיה דאפ"י גדל בעשי"נ ובבית
 אע"פ שמעולם לא ראה פני הקרקע רק העפר שמניח בכלי מ"מ נקרא עץ ויוצא בו ידי
 חובה, ועי"ש בראיות שמביא לדבריו. ומ"מ בתוך דבריו כתב שם "ואף שכתבתי דזה
 לא נקרא עץ גם זה קשה דאטו כתיב בתורה שיהיה עץ מן המחובר לקרקע דוקא!!
 ושוב מביא את הירושלמי בערלה לגבי אילן שנטעו בתוך הבית ואת הירושלמי בכלאים
 לגבי ברכת המוציא בפת שגדלה בעשי"נ וכותב שמספק"ל לירושלמי האם מברך
 המוציא לחם מן הארץ כיון שאפשר שאין זה ארץ, וכתב שם שה"ה שמספק"ל בברכת
 ב"פ אדמה כיון שאדמה זה דווקא במחובר. אבל לברך בפה"ע נ"ל דלא מספקא ליה
 כלל דודאי נקרא עץ. ולאחר מו"מ בדין זה כתב וא"כ מדלא כתיב אלא פרי עץ וכפות
 תמרים ולא כתיב עץ הארץ א"כ אף מה שגדל בעציץ נקרא כפות תמרים ועץ עבות
 ובתנאי שיהיה ידוע שאינו מורכב. ועוד מוסיף שם להוכיח שזה נקרא פרי מהגמי במנחות,
 ועי"ש.

וא"כ לפי דבריו עד השתא נראה ברור שבעשי"נ שנמצא על האדמה פשוט ליה שנקרא עץ
 ואפשר ליטלו למצוות ד' מימים. והוא מחדש שאפ"י אם העציץ מונח על דבר החוצץ בינו
 לבין האדמה ג"כ נקרא עץ ואפשר ליטלו לד' מינים.

והנה בסוף דבריו מסיים וכותב אך צ"ע שהרי כתב הרמ"ב בפ"ב מהל' תרומות מה דגן
 ותירוש מיוחד שהוא גידולי קרקע. וא"כ הכא נמי נימא מה כפות וכו' וצ"ע למעשה,
 עכ"ל.

וא"כ לסיכום דבריו כותב החיי אדם שכיון שצמ"מ הגדל בעשי"נ על דבר החוצץ אינו
 נקרא מחובר לקרקע ישאר קשה מהרמ"י בהל' תרומות שכשם ששם כתב הרמ"י מה דגן
 ותירוש מיוחד שהוא גידו"ק הי"נ. נימא מה פרי עץ וכפות תמרים מיוחד שהוא גידו"ק.
 וא"כ בעשי"נ העומד על דבר החוצץ שאינו נקרא גידו"ק א"א לצאת בו י"ח מצוות ד'
 מינים, ועי"ז נשאר בצ"ע למעשה.

והשתא אי"כ נראין דבריו ברורים שבעש"י העומד ע"ג קרקע ואילן נטוע בו חשיב כנקוב, והרי בעציץ נקוב קי"ל שהרי הוא כארץ וזה פשוט שהוא נקרא עץ והוי גידוי"ק וברכתו בפה"ע וודאי שיוצא בו י"ח ד' מינים.

אך בעש"י העומד על דבר החוצץ (או כפי שהבאנו לעיל בעציץ מתכת אפי' עומד על גבי קרקע אינו נחשב כנקוב כיון שאינו יונק) אע"ג שנקרא עץ וברכתו בפה"ע מ"מ כיון שאינו גידוי"ק נשאר בזה הנשמ"א בצ"ע הלכה למעשה. ואע"ג שבח"א כתב בסתם שבעש"י צ"ע, צריך לבארו שאירי באינו נקוב אף מבחינה הלכתית וכגון שיש דבר החוצץ וכמו שהסביר הח"א גופא בספרו נשמ"א. וזה נראה ברור בעה"י.

ואמנם אע"ג שהח"א נשאר בספק לגבי ד' מינים שגדלו בעש"י כשיש דבר החוצץ. מ"מ כבר כתב הקרן אורה (מנחות ע"א) לחלוק עליו וכתב בזה הלשון "וה"י לענין ד' מינים שפיר הוי פרי עץ אע"ג דגדל בעש"י" והוא לא חש לשאלתו האחרונה של הנשמ"א. וכ"כ בספר פתח הדביר ח"ב (רג"א אות א' והוב"ד בשד"ח) ששפיר דמי ליטול למצוות ד' מינים היכא שגדלו בעש"י. והוכיח שם שהכי ס"ל להרב ביכורי יעקב. והרב שדי חמד (אסיפת דינים מערכת ד' מינים ג' ד' ובכללים מערכת ה' קמ"א מא') הביא דבריהם והסכים עמם שאתרוג שגדל בעש"י כשר לברכה לכתחילה. וכ"פ הערוה"ש (סי' תרמה כ"א) והעיד שם שכך המנהג. ואי"כ נראה דלא שבקינן פשיטותם של הני פוסקים הנ"ל משום ספיקו של הח"א. ובשיחתי עם מרן הרשל"צ שליט"א (מיום ו' ה' שבט תשנ"ה) הצעתי לפניו הדברים הנ"ל ואמר לי שכך דעתו שאפשר לכתחילה ליטול מאתרוג שגדל בעציץ שאינו נקוב. וכך אמר לי הגר"י נויבירט שליט"א שגם הוא העלה בתשובה שזה כשר לברכה לכתחילה (ואגב הדברים סיפר לי שבשנה שעברה היתה שאלה כזאת הלכה למעשה והביא הדברים לפני הגרשז"א והוא פסק לו שאפשר ליטול מעש"י למצוות ד' מינים). וכך אמר לי הלכה למעשה מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א.

סיכום הדברים:

- א. אילן הנטוע בעש"י אם הוא של חרס או אפי' של עץ (וכמשי"כ הרדב"ז בדעת הרמ"י) שפיר מיקרי עץ וחייב בערלה מן התורה.
- ב. כשם שחייב הערלה מה"ת ה"ה שיחיה חייב בתרומות ומעשרות מן התורה וכמו שהארכנו בפנים.
- ג. לפי הנ"ל הוא חדין שאילן הנטוע בעציץ שאינו נקוב יחולו עליו איסורי שביעית מן התורה.

ד. ברכת הפירות הגדלים בעש"נ היא בורא פרי העץ. כיון שודאי מיקרי עץ ולגבי ברכת המוציא כתב הח"א שלא מברכים המוציא על הפת שגדלה בעש"נ וה"ה שאין מברכים ב"פ האדמה על ירקות שגדלו בעש"נ. (וזה אפ"י אם גדלו בשל חרס). אך כבר הבאנו שרוח"פ ס"ל ששפיר מברך על כל דבר כברכתו.

ה. אם האילן נטוע בעש"נ העשוי ממתכת או אפ"י של חרס ויש מתחתיו דבר המנתק, בכה"ג פטור מכל המצוות התלויות בארץ מדין תורה. ורק גבי ברכה מברך עליו כברכתו.

ו. לענין מצוות די מינים: אם העציץ הוא של חרס נלענ"ד שלכתחילה אפשר ליטלו למצוות די מינים. וכפי שכתבנו בפנים שגם הח"א מודה שבחרס אילן הנטוע בו שפיר מיקרי עץ, ואפשר ליטלו למצוות די מינים. ונראה שאפ"י העציץ של מתכת או חרס כשיש דבר המנתק תחתיו אפ"ה

שפיר מקרי עץ ואפשר ליטלו למצוות די מינים, שע"ז הקפידה תורה שיהיה "פרי עץ הדר" ואמנם בכה"ג הבאנו שהח"א הסתפק, ואף שפשוט לו ששפיר מיקרי עץ, מ"מ משום ספק אחר נשאר בצ"ע. אך הבאנו שכבר פסקו הקרן אורה, הפתח הדביר, השדי חמד, הערוך השולחן ועוד. לא כדברי הח"א אלא שמ"מ נקרא עץ ואפשר לכתחילה ליטלו למצוות די מינים. ומ"מ כיון שבמצוות די מינים משתדלים לקיים כל ההידורים לכל הדעות ע"כ אמרתי שאפשר לעשות עציץ נקוב ממש וכדי שלא יחדרו השרשים לקרקע ישים בתחתית העציץ מרצפה של חרס, כך שלכו"ע יהיה דינו נקוב ולכל הדעות נוכל ליטלו למצוות די מינים.

וה' יאיר עינינו בתורתו אמן.

אגרונום יהורם דנינו ניין
המכון למצוות התלויות בארץ

סוגי המצעים המשמשים לגידול צמחים במיכלים

מבוא:

לאחר שהוברר להלכה שירקות הגדלים בעציץ שאינו נקוב ברכתם ב"פ האדמה. ואילו הגדלים בתוך מיכלי מים ברכתם שהכל כיון שאין שם כלל אדמה. וכמו שפסק מרן הרש"צ שליט"א (יחוו"ד ו' י"ב) ועו"ע לעיל במאמרו של יו"ר המכון וביהמ"ד הרב שניאור רווח שליט"א (אות ד' לענין ברכה) ראיתי לציין חלק מסוגי המצעים שמשמשים כיום את החקלאים לשם גידולים שונים. ולמרות שבחלק מהמצעים יש ומעורב אדמה אך ישנם מצעים שאין בהם כלל תערובת של אדמה ואפשר עפ"י שברכתם שהכל וכדין גידולי מים, ונפקא מינה נוספת לדינא בשנת השמיטה, האם לדונם כדין גידולי מים.

את המצעים ניתן לחלק לשלוש קבוצות עיקריות:

1. אורגניים. (תוצרי פירוק מהחי והצומח). 2. מינרליים. 3. תוצרי סינטזה בתעשייה. אין מרכיב מצע בודד שניתן להצביע עליו כאידאלי, לכן קיימים שורה ארוכה של מצעים שניתן להשתמש בהם כמצע בודד, או מרכיב בתערובת.

חשוב להדגיש שמצעים אורגניים לאחר תהליכי פירוק ממושכים בטבע הופכים בסופו של דבר לחלק מהאדמה וכנ"ל לגבי סלעים. במצע הם מצויים בשלבים "הקדם אדמתיים"

מצעים תוצרי סינטזה בתעשייה: פוליאוריתן מוקצף. פוליסטרן מוקצף. אוריאפורמאלצהיד.

יש לציין שרשימה זו איננה מלאה ובכל מדינה וחבל ארץ ניתן להשתמש בתוצרים זמינים שונים לאחר טיפול מתאים כמצע גידול.

מצעים מינרליים: טוף, חול, חצץ, ורמיקוליט, פרליט, חרסית תפוחה, צמר סלעים (לאחרונה מקבל תפוצה רחבה מאוד) והוא סלע שעבר עיבוד תעשייתי ומקבלים ממנו מבנה של ספוג דחוס.

מצעים אורגניים: כבול לסוגיו השונים, קליפות עצים, נסורת, רקבובית עלים, שעם, בוצת מפעלי נייר, קש שאריות תעשייה אורגנית כגון: השושאון פסולת יקב (גפת) בוצת שפכים, פסולת ערים, מחטי אורן, זבלי בעלי חיים.

יש לציין שרוב החומרים האורגניים ראויים לשימוש רק לאחר קומפוסטציה נאות **תערובות:** ניתן לגדל צמחים ב-100% כבול או 100% טוף, שימוש במרכיב בודד דורש דיוק רב בביצוע ואינו מאפשר גמישות. לרוב המצע מורכב משניים או יותר מרכיבים

המשלימים אחד את השני כך שהתוצר הסופי יהיה מאוזן יותר. כללית החומרים המרכיבים את התערובת צריכים יחדיו לענות על הדרישות הבאות: אספקת נוטריאנטים לצמח, מחיר נמוך, אחידות, סטרליות, העדר מרכיבים טוקסיים לצמח, קיבול קטיונים חליפים גבוה, נקבוביות גבוהה, רמת איורור גבוהה, תאחיזת מים טובה שהמצע לא ימשיך להתפרק, PH נוח לגידול, משקל נמוך והקניית עיגון טוב לצמח. בהתחשב בגורמים אלו פותחו תערובות שונות, כבול משמש עד היום כמרכיב העיקרי במצע גידול כאשר התוספות לו הן בעיקר ורמיקוליט, פרליט או חול. **כבול:** כיון שהחומר האורגני הינו התורם היעיל ביותר לתכונותיו הפיסקליות והפימיות של המצע כל התערובות מכילות תרכיב אורגני ובעיקר כבול (הנפוץ והיעיל ביותר עד כה).

הכבול נוצר ע"י צמחים מפורקים בחלקם הגדלים באיזורים בעלי כמות משקעים גבוהה, לחות רבה, וטמפי קיץ נמוכה, הצמחים הינם צמחי ביצה או קרקעות רטובות, הצמחים הנ"ל מתפרקים בתנאים אניאירוביים (חסרי חמצן) חומציים. ובחוסר נוטריאנטים (חומרי הזנה), בתנאים אלה מתקיים פירוק חלקי בלבד של רקמות הצמח, הרכב הכבול משתנה בהתאם למקורו הבוטני ותנאי הפירוק הסביבתיים. אומדן שטחי הכבול בעולם הוא כ-200 עד 300 מיליון הקטר. צמחי הכבול העיקריים:

1. משפי הטחבים. 2. משפי האיזוביים. 3. משפי הגומאיים. 4. צמחים מעוצבים. כ-90% מהשאריות הצמחיות בכבול מורכבים מחומר אורגני כולל תאית, המיצלולוז, ליגנין, תרכובת חלבוניות, שומנים, שעוות, ועוד. כמו"כ רכיבים המסיסים במים רוב המרכיבים האורגניים בכבול מתפרקים ע"י מיקרואורגניזמים בעוד שליגנין ותאית יציבים יחסית.

לסיכום ניתן לומר שישנם ארבעה סוגי מרכיבים מצעים שונים במוצאם:

1. סינטטים לחלוטין.
2. אורגניים תוצרי פירוק מהחי והצומח.
3. מינרליים וסלעים
4. סלעים שעברו עיבוד תעשייתי ושונו מצורתם המקורית.

כל הנ"ל הובא ע"מ ללמוד חלק מסוגי המצעים הנפוצים כיום. ובאותם מצעים שאין בהם כלל אדמה יש לדון האם ברכתם של התוצרת שגדלה בהם שונה וכדין גידולי מים, ואפ"י אם נאמר שסלעים דינם כאדמה יש לדון בצמר סלעים שנפוץ מאוד היום, האם דינו כסלעים, או כיון שעבר עיבוד תעשייתי וקיבל צורה של ספוג דחוס האם נאמר שפנים חדשות באו לכאן והברכה על הגדל בו תהיה שהכל ולא הברכה המקורית. ודבר זה מסור לפני גדולי ישראל שיכריעו בזה.

אגרונום שמעון אילוז

רכז לשכת הדרכה

גידול ירקות במבנים

ניתן לגדל ירקות במבנים שונים, כמו מנהרות עבירות, בתי צמיחה ואף מנהרות נמוכות.

מטרת הגידול במבנים אלה היא לקצר את משך גידול הצמחים, ע"י הגנה חיצונית הן על ידי פוליאאתילן והן על ידי רשת.

הפוליאאתילן השקוף מאפשר לקרינת השמש לחדור אל תוך חלל המבנה ולחממו על ידי העלאת הטמפרטורה בתוך המבנה בהשוואה לחוץ.

הרשת המקובלת לעטיפת קירות המבנה היא 50 מ"מ 30% צל. מטרת הרשת הן לספק הגנה פיזית לצמחים בפני חדירה של מזיקים שונים. הצללה סבירה על צמחים למניעת אתילוציה (התארכות צמחים), וכן אוורור המבנה ומניעת לחות גבוהה.

למעשה, ישנו נתח שוק המאלץ לגדל את הירקות במשך כל חדשי השנה בתנאים אלה במטרה לספק ירקות נטולי תולעים לאוכלוסיה ששומרת תז"מ.

לרווחיות ענף זה יש לשאוף להגדיל את עומד הצמחים עד לאופטימום ולגדל מספר רב של מחזורי גידול.

לכן, מגדלים גדולי עלים ממשפחות בוטניות שונות כמפורט להלן:

מורכביום: חסה

סוככיום: כרפס, פטרוזליה, כוסבר, שמיר.

מצליביום: כרוב, כרובית.

סלקיום: סלקה.

שושניים: בצל עלים.

שפתניים: נענע.

גידול ירקות במבנים משפר את איכות המוצר ומספק צמחים נקיים מתולעים. המושג תולעים הוא מכלול רחב של חרקים מזיקים, כמו; כנימות עלה, כנימות עש, זבובי המנהרות, תריפסיס, אקריות, עשי לילה שונים, (פרודניה, אגרוטיס, לפיגמה, הליוטיס, פלוזיה), חלזונות ועוד.

הרשת שהוזכרה לפני כן אמורה לתת פתרון סביר למניעת חדירת רוב המזיקים, אך אינה מספקת פתרון מחלט בנקיון המוצר מתולעים. לכן אנו נעזרים בהצבת מלכודות דבק לניטור מזיקים מסויימים, כמו תריפסים וכנימות עלה שונות. ישנם שני סוגי מלכודות שכיחים:

1. מלכודת צהובה המושכת כנימות, בעיקר כנימת עש הטבק.
2. מלכודת כחולה המושכת תריפסים, כאשר מטרת הדבק היא ללכוד את המזיקים האלה.

על פי המצאות המזיקים (ניטור) מחליטים לרסס בהתאם. יש לשאוף להפחית את מספר הריסוסים ככל האפשר ולספק מוצר „נקי” משאריות חומרי הדברה. כמו כן אם מחליטים לרסס אזי יש לטפל על ידי תכשירים בעלי שארתיות נמוכה על הצמח, או כאלה המתפרקים מהר יחסית, כך שאותם שניתן לרסס סמוך לקצירת המוצר או לקטיף.

אין להתעלם מהעובדה שלמבנים השונים יש גם חסרונות, - אלה הם:

1. בתקופה שבה הטמפרטורה נמוכה (חורף, אביב) הלחות בתוך המבנה עולה וזו מעודדת מחלות שונות אוהדות לחות וטמפרי נמוכות, כמו בוטריטיס, קשיונה, פיטיום, ריזוקטוניה, כשותית, ספטוריה, צרוקוספורה ועוד. לכן במקרה זה, יש לאוורר את המבנה ככל האפשר על ידי פתיחת הוילונות (הרשתות).
 2. בתקופה שבה הטמפרי גבוהה (קיץ, סתיו) נוצרת בעיה של עודפי חום בתוך המבנה ערכי החום יכולים להגיע ל - C 50 ויותר, לכן יש להעזר באמצעים שונים לסילוק עודפי החום אל מחוץ למבנה, כמו מאווררים, המתזה בתוך המבנה, הצללת הגג ע"י רשת צל או הלבנה על ידי סיד, מזרון לת.
- בגלל תכיפות מחזורי גידול והתמחות בגידולים קבועים, יש לקחת בחשבון לבצע חיטוי קרקע וחיטוי הציוד בפני פגעים פתוגניים שונים.
- ל ס י כ ו ס:** על המגדלים להתחשב בכל ההיבטים האגרוטכניים בעונות הגידול השונות על מנת לספק מוצר בר תחרות ואיכותי ולקבל בהתאם את המחיר.

הרב שניאור ז. רווח
 הרב המקומי בית עוזיאל
 ויושב ראש המכון

פ ר ט ו ע ו ל ל ו ת ב כ ר ס

בימים אלו נמצאים בעלי הכרמים בעיצומו של בציר הענבים, וע"כ מצאנו לנכון להביא בקצרה, את דיני פרט ועוללות שהם מתנות עניים המיוחדים לכרם, ע"מ שהחקלאי יבינם בנקל ויקיים המצוה הלכה למעשה.

ארבע מתנות עניים בכרם:

כתב הר"מ (מ"ע א' ז') „נמצאת למד שארבע מתנות עניים בכרם, הפרט והעוללות והפאה והשכחה”.

במאמר הזה נכתוב בס"ד את הדינים השייכים לפרט ולעוללות בלבד.

נאמר בתורה (ויקרא י"ט י'): „וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזב אותם אני ה' אלוקיכם”.

ועוד נאמר בתורה (דברים כ"ד - כ"א): „כי תבצור כרמך לא תעולל אחרוך לגר ליתום ולא למנה יהיה”.

פ ר ט :

1. איזה פרט? זהו גרגיר אחד או שני גרגירים הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה וכשם שבלקט (השייך בתבואה) כשנפלו שניים זהו לקט אך כשנפלו שלשה אין זה לקט. ה"ה בכרם אם נפלו שלשה גרגירים אין זה פרט, וזה שייך לבעה"ב.
2. אינו קרוי פרט אא"כ נפלו דרך בצירה. אך אם נפלו מכל סיבה שהיא אך לא דרך בצירה אין זה נקרא פרט. ולכן אם בצר אשכול ונפל והסתבך בעלים ומשו"ז נפרט ונפל לארץ אין זה קרוי פרט.
3. היה בוצר וזורק את האשכולות למקום שרגיל ליפול שם הפרט, ונפרט האשכול הרי זה פרט. ואפי' אם זה אשכול שלם שנפרט.

(רמ' מ"ע פ"ד ט"ז וכתב שם הרדב"ז שהטעם משום שקנסוהו חכמים שזרק במקום שמונח פרט השייך לעניים. והנה מקור דברי הרמ' בירושלמי פאה ו' ד' תני רבי חייא חצי אשכול או אשכול שלם פרט. והתני שני גרגירים פרט? ר' אמי בקוצר ומניח תחת הגפן. עכ"ל הירושלמי.

ומזה למד הרמ' את דבריו. וכך ביאר הפ"מ שם את הסוגיא כפי הבנת הרמ'. אך במרה"פ שם ביאר אחרת את הסוגיא ועיי"ש. והנה בערוה"ש (העתיך י"ג ג') הביא את דברי הרמ' ואת הסוגיא בירושלמי וכתב דוודאי יותר משני גרגירים אין זה פרט וכל הסוגיא איירי על דין שכחה ועיי"ש. ומכל מקום דברי הרמ' ברור מללו שאיירי בדין פרט. וע"כ הכא במתנות עניים

שיפה כח העני וקיייל למיפסק כמאן דמזכי לעני, ודאי שבכה"ג שנפרט אפיי אשכול שלם חשיב פרט ומ"מ גם הרמי מודה שאם נפל שם אשכול שלם אך לא נפרט שאין זה חשוב (פרט).

4. המניח את הכלכלה תחת הגפן כשהוא בוצר, ע"מ שהפרט יפול לסלו ויקחנו לעצמו הרי הוא גוזל את העניים.

עו ל ל ו ת:

1. איזהו עוללות? זהו אשכול שאינו מעובה כאשכול הרגיל והמפותח. שאין לו כתף ונטף ולקמן יתבאר: הא אם יש לו כתף ואין לו נטף, או יש לו נטף ואין לו כתף הרי הוא של בעה"ב. ואם הוא ספק הריהו של העניים.

2. איזהו כתף ואיזהו נטף? אשכול רגיל ומפותח צורתו. יש לו שרביט אמצעי (שדרה) ובחלק העליון של שרביט האשכול יוצאים ממנו פסיגין קטנים ועליהם גדלים הענבים, והפסיגין שוכבים אחד על השני, ודומים הם למשא שעל כתף אדם. וזהו נקרא כתף. ובחלק התחתון של שרביט האשכול גדלים ענבים מרובים על השרביט עצמו. ועל שום שענביו נוטפים מלמטה קרוי נטף.

וע"כ אשכול שאין לו כתף כלומר: שיש לו פסיגין, אך הם מועטים ואינם שוכבים זה ע"ג זה. וק"ו אם הענבים יוצאים ישר משרביט ולא מהפסיגין. זהו אין לו כתף. ואין לו נטף כלומר, שענבים שלמטה אינם מרובים וממילא אינם נוטפים. אלא הם מעטים ומפוזרים. זהו אין לו נטף. ואשכול כזה דינו כעוללות.

אך אם יש כתף ואין נטף, או יש נטף ואין כתף, הרי זה של בעה"ב. ואם יש ספק כלומר, שיש פסיגין ששוכבים זע"ז אך אינם שוכבים יפה כמו אשכול רגיל. זה שייך לעניים. דכתיב "עני ורש הצדיקו" צדק משלך ותן לו.

(והנה כפ"י זה כתב הר"ש פאה ז' ד' והביאו על הכ"מ (שם י"ח) והסכים מרן בכ"מ עם פ"י זה. ועוד ביאורים שונים נאמרו ע"ז ועיי' במלאכת שלמה על המשנה (שם) שהביא כמה פירושים בזה. ומ"מ הבאנו את הפירוש הנ"ל שלזה הסכים מרן בכ"מ).

3. תנאי שלישי הובא בירושלמי (שם) והביאו הרמי להלכה (שם) שזה יקרא עוללות רק כאשר יהיו כולן נוגעות בפס ידו. כלומר: שאם נשים אשכול מפותח על יד או על שולחן (והא שכתב הרמי יד ל"ד אלא אורחא דמלתא נקט וכ"כ הכ"מ שם, הרדב"ז שם, והמרה"פ על הירושלמי שם, ולאפוקי מקושית הרא"י). לעולם לא יהיו הענבים כולן נוגעים ביד או בשולחן כיון שהענבים החיצוניות מגינות על הפנימיות. אך כאשר האשכול דליל ואין לו ענבים פנימיות יהיו כולן נגעות ביד עקב דלילותן. וע"כ היכא שאין כולן נוגעות בפס ידו אין זה עוללות. וזהו תנאי נוסף לתנאי של כתף ונטף. וכ"כ ברדב"ז שם על הר"מ.

- אם כן שלשה תנאים נאמרו ע"מ שיהיה עוללות: א. שאין לו כתף,
 ב. שאין לו נטף.
 ג. שיהיו כולן נוגעות בפס ידו.

ואם חסר אחד מהתנאים אין זה עוללות.

4. כרם שכולו עוללות הרי הוא לעניינים. שנאמר: „וכרמך לא תעולל" אפי' כולו עוללות.
 5. אין בעה"ב חייב לבצור את העוללות וליתנן לעניינים אלא הם בוצרים אותם לעצמם. (ר"מ שם י"ט), ואם היה הכרם מודלה גבוה ויש סכנה לעניינים לעלות חייב בעה"ב לבצור עבורם העוללות. (רדב"ז על הרמ"י שם).
 6. אין העניינים יכולים ליכנס ולקחת פרט ועוללות אלא לאחר שהתחיל בעל הכרם לבצור כרמו. שנאמר: "וכי תבצור כרמך לא תעולל". וכמה יבצור ויהיו זוכין בהן? שלשה אשכולות שהן עושין רביע.

(רמ"י שם כ"ב) ופ"י שצריך שיהיה כדי שיעור בציר, כלומר; שיבצור ענבים שיוכל לעשות מהם רביעית הלוג יין דהיינו 86 גרי. וכתב הרדב"ז שם שתרתי בעינן גם שיבצור ג' אשכולות, וגם שיעשו מהן רביעית יין. אך אם בצר שני אשכולות לאו שמיה בציר ואפי' אם עשה מהן רביעית יין וה"ה אם בצר ארבעה אשכולות ולא עשו מהן רביעית יין נמי לאו שמיה בציר. אלא תרתי בעינן. ועי' בס"י מה"כ להרא"ז גולדברג זצ"ל (עמ' שי"א הע' 19). שכתב וז"ל „שיבצור לפחות ג' אשכולות ויש בו כרבע קב ענבים (כ- 450 גרי) עכ"ל. ר"ל שפירוש עושין רביע היינו רבע קב ענבים, וזה לא כפ"י הפנ"מ על הירושלמי על הירושלמי ולא כדברי הרדב"ז על הרמ"י ולא כדברי הערוה"ש, הרש"ש, הרש"ס והרע"ב. שרביע היינו רביעית הלוג. ואמנם מצינו להרב מלאכת שלמה (ד' ז') שפ"י כה"ג. אך לא הבנתי מדוע עזב הראז"ג זצ"ל את כל המפרשים ז"ל ופ"י כדעת המלאכת שלמה, ואפי' לא הביאם בדרך יש אומרים, ותמוה).

7. מאימתי כל אדם מותרים בפרט ועוללות? משילכו העניינים בכרם וילקטו וישבו לבתיהם, ושוב יבואו עניינים וילקטו, ושוב כל הנשאר מותרין לכל אדם וכדין הפקר. וכל אדם הלוקטים פטורים מתרו"מ כדין הפקר. (עי' רמ"י שם סופ"ה).
 8. פרט ועוללות פטורים מתרו"מ. (רמ"י תרומות ב' ט"ז) וה"ה היכא שנפסק שמשום ספק זה לעניינים נמי פטורים מתרו"מ כיון שחל ע"ז דין מתנות עניינים.

מתנות עניינים בזמן הזה.

9. מתנות עניינים נוהגות בזה"ז רק מדרבנן, וכתב הרמ"י (א' י"ד) וכבר נתפרש בגמ' שהפאה נוהגת בחו"ל מדבריהם, ויראה לי שה"ה לשאר מתנות עניינים אלו שכולן נוהגות בחו"ל מדבריהם. עכ"ל.

וּכְתַב שֵׁם הַרְדֵּבִיזִי שֶׁסִּבְרַת הַרְמִי רְאוּיָה לּוֹ כִּיּוֹן שֶׁבִשְׂאֵר מִתְּנוּת עֲנִיִּים אֵיכָא תִּקְנַת עֲנִיִּים טְפִי מִפְּאָה. וְהִנֵּה הַרְמִי שֵׁם לֹא חִילַק בַּחוּיִל בֵּין הַמְּקוֹמוֹת וְאִדְרַבְהָ לְפִי סִבְרַת הַרְדֵּבִיזִי שְׁזָה מְשׁוּם תִּקְנַת עֲנִיִּים נִרְאָה שְׁזָה בְּכָל מְקוֹם בַּחוּיִל. אֲךָ מִרְן בְּבִי (יִוִּיד שְׁלִבִי) כְּתָב: וְאִפְשֵׁר שֶׁלֹּא אִמְרוּ שְׁחִיבִים בַּחוּיִל אֲלֵא בְּמִקְוֹמוֹת הַסְּמוּכִים לְאִיִּי וְכִדִּין תְּרוּמָה אֲךָ בְּמִקְוֹמוֹת הַרְחוּקִים פְּטוּרִים. וְעִיֵּעַ בְּעֶרְוֹךְ הַשּׁוֹלְחָן סוּיִפִּי א' דְּפָאָה.)

10. כְּתַב הַרְמִי (שֵׁם י') שֶׁמִּתְּנוּת עֲנִיִּים נוֹהֵג רַק הֵיכָא שִׁישׁ עֲנִיִּים שֶׁתּוֹבְעִין אוֹתָן, אֲךָ הֵיכָא שְׁאִין עֲנִיִּים שֶׁתּוֹבְעִים אוֹתָן אֵינוֹ מִצּוּוֹה לְעִזּוֹב אֶת הַפְּרִי בְּשִׁטַּח וְלִהְשָׂאִירוֹ לַחֲיוֹת וְלַעוֹפּוֹת. וְעִפִּיזִי כְּתַב הַטּוֹר (שֵׁם) שֶׁהָאִידְנָא אֵין נוֹהֵגִים בְּמִתְּנוּת עֲנִיִּים לְפִי שֶׁהָרֹב נוֹכְרִים וְהֵם יְבוֹאוּ וַיִּטְלוּם וְעֲנִיִּי יִשְׂרָאֵל מְשׁוּיִזִּי כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ מֵהֶם. אִמְנָם מִמֶּרְן בְּבִי שֵׁם מִתְּבָאָר שְׁדַבְרֵי הַטּוֹר אֲזֹלִי רַק עַל חוּיִל אֲךָ בְּאִיִּי יֵשׁ גַּם הַיּוֹם לְקִיִּים הַמִּצּוּוֹה שֶׁל מִתְּנוּת עֲנִיִּים. אֲךָ מוֹרִים בְּדִמָּה שֵׁם (ס"ק א') כְּתַב שְׁדַבְרֵי הַטּוֹר הֵם גַּם עַל אִיִּי וְדִלָּא כְּהַבִּי. וְהַשִּׁיךְ (שֵׁם ס"ק ב') הֵבִיא אֶת דְּבָרֵי מִרְן הַבִּי וְנִרְאָה שֶׁהַסְּכִים עִמָּם. אֲךָ בְּפִתּוֹ (ס"ק א') וּבְצַבִּי לְצַדִּיק (שֵׁם) תִּמְהוּ שֶׁהֲלֵא בְּדִמָּה מִפּוֹרֵשׁ שֶׁהָא שְׁכַתְּבָה הָאִידְנָא קָאִי גַם עַל אִיִּי וְעִיִּישׁ.

וּבְשׁוּיֵעַ סִי שְׁלִבִי כְּתַב הַשּׁוּיֵעַ שְׁאֵם אֵין עֲנִיִּי יִשְׂרָאֵל מִצּוּיִים שֵׁם לִיטְלָם אֵין צְרִיךְ לְהִנְיָחָם. וְכְתַב עִיִּי הַרְמִיָּא וְהָאִידְנָא אֵין נוֹהֵגִים וְכוּ'.

וְכְתַב בְּפִתּוֹ הַשּׁוֹלְחָן (פ"ד י') שְׁבִאֲרָךְ יִשְׂרָאֵל נוֹהֵגִים בְּלִקְטָה שְׁכַחָה וּפְאָה אֵין הָאִידְנָא וְכֵן עִיקָר. וּבֵית יִשְׂרָאֵל שֵׁם כְּתַב (ס"ק כ"א) וּמִסְתַּבְרָא לְהַלְכָה כְּדַבְרֵי מִרְן הַבִּי וְהַלְבוּשׁ דְּמָה שְׁכַתְּבָה הָאִידְנָא הוּא בַּחוּיִל וְכֵן ס"ל לְהַשִּׁיךְ וְדִלָּא כְּהַדִּמָּה. וְכֵן הַמְּנַהֵג בְּאִיִּי.

וְאִיכָּ נִרְאָה בְּרוּר שְׁנוֹהֵג בִּימִינוֹ כָּל דִּינֵי מִתְּנוּת עֲנִיִּים וּבְפִרְט לְדִידָן בְּנֵי סִפְרָד שְׁאֲזִלְיָן בְּתֵר מִרְן ז"ל. וּבְפִרְט שְׁבִיָּה הַיּוֹם רֹב הַיּוֹשְׁבִים בְּאִיִּי הֵם יְהוּדִים.

(אִמְנָם בַּחוּיִיָּא מְעַשְׂרוֹת (ז' י') כְּתַב שֶׁהַמְּצַב הַיּוֹם לֹא הִשְׁתַּנָּה מִמָּה שְׁכַתְּבָה הַרְמִיָּא שֶׁלְּפִי רְאוּת עֲנִיִּינוֹ לֹא יִטְרַח שׁוּם אָדָם עֲנִי לְלַכֵּת לְלַקּוֹט מִתְּנוּת עֲנִיִּים שֶׁטְרַחְתּוֹ יוֹתֵר עַל שְׁכָרוֹ. וְלֹא יִטְרַח לְקַצֹּר, לְדוֹשׁ, לְטַחֹן וְלִאֲפוֹת. וּבְפִרְט שֶׁהַלְחָם מִצּוֹי וּבִזּוּל. וְעִיכָּ יְבוֹאוּ הָעֵרְבִים וַיִּלְקַטּוּם שְׁזָה בְּתַכּוּנוֹת שֶׁלֵּהֶם. וְעוּיֵעַ שֵׁם בְּדַבְרֵיו. וְהִנֵּה בְּתַחֲלִיל דְּבָרֵיו הַזְּכִיר שֵׁם מִרְן הַחוּיִיָּא אֶת דְּבָרֵי הַרְמִיָּא, וְאִמְנָם לְשִׁיטַת מִרְן נִרְאָה וְדָאִי שִׁישׁ לְהַחֲמִיר. אִם לֹא שְׁנִאֲמַר שֶׁהַמְּצַב שֶׁמִּתְּבָאָר הַחוּיִיָּא הוּא בְּגִדְדָה מֵהַ שְׁכַתְּבָה מִרְן בְּשׁוּיֵעַ שְׁאֵין עֲנִיִּי יִשְׂרָאֵל מִצּוּיִים. אֲךָ בְּלֵאָיָה כָּל דְּבָרֵי הַחוּיִיָּא אֵיִירוּ בְּתַבּוּאָה שֶׁטְרַחְתּוֹ רַבָּה יֵשׁ שֵׁם. אֲךָ בְּפִרְט וְעוֹלְלוֹת שֶׁהַטְּרַחְתּוֹ אֵינָה רַבָּה כִּלְל וְהָעֲנִיִּים מוֹכְנִים יִשְׂרָאֵל לְבִיתוֹ, בְּזֵה וְדָאִי שְׁצַרִּיךְ לְקִיִּים מִצּוּת מִתְּנוּת עֲנִיִּים. וּבְפִרְט כֹּאשֶׁר מִפְּרַסְמִים שְׁבִיּוֹם פְּלוּנִי יֵשׁ בְּצִיר עֲנִיִּים, הַמְּצִיאֹת מוֹכִיחָה שֶׁהָעֲנִיִּים בָּאִים אוֹ שְׁוֹלְחִים שְׁלּוּחִים עִיִּם לְלַקֵּט עֲבוּרִים. [וְקִיִּי אִם הַבּוֹצְרִים מִתְּאָמִים עִם הָעֲנִיִּים אֶת יוֹם הַבְּצִיר] וְעִיכָּ נִרְאָה שֶׁבְּכַהֲ"ג לְכוּיֵעַ מְקִיִּימִים מִצּוּת מִתְּנוּת עֲנִיִּים בְּכֵרֶם כְּדַת וְכִדִּין. וְאוֹתוֹ שְׁלּוּקַח אֶת מִתְּנוּת הָעֲנִיִּים פְּטוּר מִלְּהַפְרִישׁ מִהֶן תְּרוּמָה כְּפִי הַדִּין וְכִמוֹ שֶׁנִּתְּבָאָר.)

מהנעשה במכון ובבית המדרש

לאחר שנת שמיטה מוצלחת מאד שבה שמרו כמעט כל חקלאי מושב בית עוזיאל מצוות השמיטה וכל המטעים היו במסגרת אוצר בית דין של ישובי פא"י בראשותו של הרה"ג רבי יוסף אפרתי שליט"א, ראינו שהציבור צמא לדבר ה' זו הלכה ובפרט במצוות התלויות בארץ, שאין כל ספק שזו אחת הסוגיות הטעונה חיזוק של ממש. ועל כן החלטנו לאחד את כל הפעילות תחת מסגרת אחת של מכון למצוות התלויות בארץ ובית מדרש גבוה ללמוד תורת ארץ ישראל, שבו יושבים ועוסקים בהלכות א"י תוך שימת דגש מיוחד לפסקיו של מרן השו"ע ע"מ להפיצם לכל העם שבעיר ובשדות. זכינו בס"ד שהמכון יהיה תחת נשיאותו של מרן הראשון לציון הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א, שמורה לנו הדרך בה נלך בכל הסוגיות הללו. וכמו"כ זכינו ואנו מקושרים עם מו"ר הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א אב בית הדין הרבני בפתח-תקוה שמלווה את צעדינו במכון.

המחלקה ההלכתית בבית המדרש שע"י המכון.

הצוות ההלכתי עוסק בימים אלו בלימוד דיני חלה לפרטיה במטרה להוציא לאור בעהשי"ת, ספר מקיף על הלכות חלה. בנוסף נמצא בהכנה ספר קיצור הלכות מצוות התלויות בארץ עפ"י דעת מרן השו"ע וגדולי הפוסקים ההולכים בעקבותיו. בימים אלו עומד להסתיים מחקר מקיף על תוצאות שנת השמיטה במושב בית עוזיאל. השפעות ההגבלות ההלכתיות על הגידולים. כמות היבול בשביעית, ובשמינית. ועפ"י התוצאות נוכל בס"ד, לסווג את המלאכות ולהגדירם לאוקמי או לאברויי. סיכום ביניים מראה שבעהשי"ת למרות כל ההגבלות כולל הזמירה המוקדמת שנעשתה בכרמים, היבול ב"ה היה מבורך בשנת השמיטה, ועולה עליו יבול השנה השמינית למרות החששות. מחקר הלכתי מקיף נעשה בענין גידול פירות וירקות בעציצים לגבי כשרותם לנטילת ארבעה מינים, דיני שביעית, תרו"מ, ערלה, ברכה. הדברים סוכמו והובאו בחוברת זו ע"י הרב ש.ז. רווח שליט"א יו"ר המכון. בנוסף לזה הובאו דבריהם של גדולי הדור בענין זה וכפי שהובא בפנים.

שעורי תורה.

במסגרת הפעילות להפצת תורת הלכות א"י ניתן שיעור בנושא: "הלכות תולעים וכיצד להמנע מהם" ע"י הרב ש.ז. רווח שליט"א יו"ר המכון, ביום ב' אייר התשנ"ה בבית המדרש בית נחום ברחובות במסגרת הקורס למפקחי כשרות.

מבצע מצווה.

במסגרת הפצת המצוות המעשיות לכלל עם ישראל ניתן יהיה לכל המעוניין, להשתתף בקיום המצוות הלכה למעשה, לרכוש עצים עפ"י כל דיני התורה ולקיים בהן את המצוות התלויות בארץ. בעהשי"ת נקיים מצוות "פרט ועוללות" בכרם. במעמד מרן הראשלי"צ רבי עובדיה יוסף שליט"א. הרה"ג רבי שלמה בן שמעון שליט"א חבר בית הדין הרבני הגדול והרה"ג רבי שלמה עמאר שליט"א אב בית הדין הרבני פתח-תקוה.

המחלקה המקצועית.

המחלקה המקצועית מרכזת בימים אלו את המלאכות הנצרכות לכרם ע"מ לבדוק אחת לאחת את השפעתם על הכרם והיבול וע"י כך לסווגם למלאכות המותרות או האסורות. כמו"כ ייעשה לאחר תום הקטיף ניסוי ע"מ לפתור את בעיית הזמירה המוקדמת בגפנים. הניסוי ייעשה בזנים פרלט, תומפסון, פלם וסופריוור.

המעבדה לבדיקת חרקים שעל יד המכון.

בחדשים האחרונים התמקדו במעבדה בבדיקת ירקות עלים לסוגיהם. הבדיקות נעשות בעזרת מגדלת 8 X, ולשעת הצורך נמצאים במעבדה מיקרוסקופים, שולחן אור ושאר המכשירים הדרושים.

המכון מלווה את חברת "עלי על" המשווקת ירקות עלים המוחזקים כנקיים תחת השגחת הבד"ץ נוה ציון בפיקוח הרה"ג רבי שלמה מחפוד שליט"א. המכון מלווה אותם בייעוץ והדרכה, שירותי מעבדה ללקיחת דיגומים ובדיקותם. הירקות הנבדקים הם: חסה, כרוב לבן, פטרוזליה, כוסבר, שמיר, נענע, בצל ירוק, סלק עלים וסלרי עלים. בבדיקות שנעשו במעבדה נמצא הארטישוק כירק נגוע מאד. לדוגמא; בראש אחד נמצאו כ-40 חרקים שונים. כגון; כנימות עלה רכות, מכונפות, תרפיסים, תולעת הפלוזיה, שבלול ונמלים. (יש לציין שהבדיקה נעשתה בסוף עונת הגידול כאשר בעונה זו החקלאי משקיע פחות בריסוסים). בהודעה שפרסם המכון בערב פסח בעיתון "יום ליום" הובא הדבר לידיעת הציבור והומלץ שם לא להשתמש בעלים כלל אלא בלבבות בלבד, וגם מהלבבות להוריד את קצות העלים הדבוקים בהם. במידה ורוצים עכ"פ להשתמש בעלים יש להפרידם אחד אחד ולשפשפם תחת הברז.

כמו"כ נעשו בדיקות במעבדה לעלי הקאת (המשמשים ללעיסה ומצוי בעיקר אצל אחינו יוצאי תימן). ונמצאו העלים נגועים באקריות רבות ובכינמות עלה ובפרט בעלים הקטנים והמקופלים.

בעש"ק פרי' במדבר, פורסם בעיתון והובא לידיעת הציבור, והומלץ שם להוריד לחלוטין את העלים הקטנים והמקופלים, ואת שאר העלים להשרות כ-5 דקות באמה (רכוז קל) ולאחמ"כ לשטוף תחת ברז מים. בד בבד איתרנו חקלאי שמגדל את עלי הקאת בחממה, וישבנו עמו כיצד להתאים את החממה לתנאים המקצועיים על מנת שיעמוד בדרישות ההלכה, ונוכל לשווק את התוצרת בע"ה **בחזקת נקי מתולעים.**

וב"ה בימים אלו ממש מסתיימת ההערכות וכבר בקרוב ישווק בע"ה "קאת נקי מתולעים".

חברת "מעדן כל" פנתה למכון על מנת לבדוק אפשרות שיווק קטניות בחזקת נקיים מחרקים. וב"ה לאחר בדיקות שונות ולאחר הנחיות שניתנו לחברה, זכינו בימים אלו לשווק חומוס ושעועית בחזקת נקיים מחרקים תחת השגחת הבד"ץ "נוה ציון" ובהדרכה צמודה של המכון.

הקטניות משווקות בשקיות מוקפאות לאחר ברירה ידנית של כל התכולה.

